

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะกล่าวถึง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยจะเสนอตามลำดับ
ดังนี้

- ตอนที่ 1 ความหมายของปรัชญา
- ตอนที่ 2 ความหมายของการศึกษา
- ตอนที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา
- ตอนที่ 4 ความหมายของปรัชญาการศึกษา
- ตอนที่ 5 เนื้อหาและทฤษฎีสถิปรัชญาการศึกษา
- ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา

1. ความหมายของปรัชญา

ปรัชญาเป็นคำที่ยากจะให้ความหมายที่ชัดเจนและสมบูรณ์ได้ "การที่จะให้ความหมายหรือให้คำจำกัดความของคำว่าปรัชญานั้นไม่ใช่ของที่ทำใ้ง่ายและเป็นสิ่งที่ทำให้ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดใ้ยาก แต่ก็ยากเช่นกัน เพราะนักปรัชญาแต่ละคน นักคิดแต่ละคน นักปรัชญาแต่ละสมัยก็ให้คำนิยามแตกต่างกันออกไป"¹ การให้ความหมายของคำว่าปรัชญาในที่นี้จะแยกวิเคราะห์ออกเป็น 2 นัย คือ ความหมายตามรูปศัพท์และความหมายตามทัศนคติของนักปรัชญา ดังต่อไปนี้

ก. ความหมายตามรูปศัพท์

ตามรูปศัพท์ในภาษาไทย คำว่า ปรัชญา เป็นคำที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงษ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้น เพื่อใช้แทนคำว่า Philosophy ในภาษา

¹ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 1.

อังกฤษ ปรัชญาเป็นคำภาษาสันสกฤต มาจากคำว่า ชฺญา แปลว่า รู้ เข้าใจ เมื่อเติมอุปสรรค
 ปฺร ซึ่งแปลว่าไกล สูงสุด ประเสริฐ ลงไปข้างหน้าจึงกลายเป็นคำว่า ปรัชญา ซึ่งอาจให้
 ความหมายได้ว่าเป็นความรอบรู้ รู้กว้างขวางหรือความรู้อันประเสริฐ² โดยนัยนี้ความ
 หมายถึงของปรัชญาในศัพท์ภาษาไทยจึงเน้นไปที่ความรู้หรือผู้รู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่ลึกซึ้ง ประเสริฐ
 เป็นต้น³

ส่วนรูปศัพท์ในภาษาอังกฤษ คำว่า "Philosophy" มาจากคำฝรั่งเศส
 โบราณว่า "Philosophie" หรือ "filosofie" ซึ่งมาจากคำภาษาละตินว่า
 "philosophia" ที่แผลงมาจากคำภาษากรีกว่า "philosophia" อีกทอดหนึ่ง คำว่า
 "philosophia" ในภาษากรีกประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ philos กับ sophia
 คำว่า philos ตรงกับภาษาอังกฤษว่า loving (ความรัก) คำว่า sophia ตรงกับ
 ภาษาอังกฤษว่า wisdom (ปัญญาหรือความรู้) เมื่อรวมคำ 2 คำเข้าด้วยกันจึงเป็น
 philosophia มีความหมายเป็นภาษาอังกฤษว่า loving of wisdom คือความรัก
 ในความรู้⁴ ความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาอังกฤษนี้เน้นไปที่ทัศนคติ นิสัยและความตั้งใจ
 เน้นไปที่กระบวนการในการจะหาความรู้⁵

ดังนั้น เมื่อเทียบความหมายของคำว่าปรัชญาในภาษาไทยและคำว่า Philo-
 sophy ในภาษาอังกฤษแล้วจะเห็นว่ามีส่วนที่แตกต่างกันเล็กน้อย คือในภาษาไทยเน้นที่ตัว
 ความรู้หรือผู้รู้ แต่ในคำภาษาอังกฤษเน้นที่กระบวนการในการแสวงหาความรู้เป็นสำคัญ

² กীরติ บุญเจือ, ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
 2519), หน้า 1.

³ ไทฑูรย์ สินลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 2.

⁴ อมร โสภณวิเศษวงศ์, ปรัชญาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), หน้า 1-2.

⁵ ไทฑูรย์ สินลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 2.

ข. ความหมายตามทัศนะของนักปรัชญา

เป็นการให้ความหมายของบุคคลในสาขาต่าง ๆ ซึ่งได้ให้ความหมายของคำว่าปรัชญาแตกต่างกันดังนี้

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller) กล่าวว่า ปรัชญา คือ ความพยายามที่จะคิดอย่างมีระเบียบแบบแผนถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก เพื่อศึกษาความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง⁶

จางง์ หองประเสริฐ กล่าวว่า ปรัชญา คือความคิดเห็นใตที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ หรือยังสรุปผลแน่นอนไม่ได้ แต่ถ่าพิสูจน์ได้จนลงตัวแล้ว เราก็จักว่าเป็นศาสตร์?

พลาโต (Plato) ได้ให้คำนิยามว่า "ปรัชญามุ่งจะรู้อะไรถึงนิรันดรและธรรมชาติแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย"⁸

โสเครตีส (Socrates) ให้ความหมายว่า ปรัชญาคือความรักในความรู้ (Philosophy is love in knowledge) และอริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้ความหมายว่า "ปรัชญาคือทฤษฎีของความรู้หรือทฤษฎีของคุณค่า (Philosophy is theory of knowledge or theory of value)"⁹

จอห์น เอส บรูบาเชอร์ (John S. Brubacher) ได้อธิบายว่า ปรัชญาคือความรักในความฉลาด กระทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จได้ก็วยความฉลาด ทำให้มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ก็วย ปรัชญาเป็นความพยายามที่จะคิดอย่างรอบคอบโดยการเก็บรวบรวม

⁶George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education (New York: John Wiley and Sons, 1971), p.1.

⁷จางง์ หองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2514), หน้า 2.

⁸อ้างถึงใน อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 15.

⁹อ้างถึงใน กิติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, 2523), หน้า 2.

รายละเอียดของชีวิตและของโลกเอาไว้¹⁰

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good) ได้ให้ความหมายว่า ปรัชญา คือศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดหมวดหมู่ของความรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบาย ทำความเข้าใจกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีทฤษฎี จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อภิปรัชญา และศาสตร์ที่อาศัยเรื่องความรู้ของมนุษย์¹¹

เมธี ปิณฑานนท์ กล่าวว่า ปรัชญาเป็นแนวคิดที่เราเชื่อว่าดีที่สุดในแง่ใด จากการวิเคราะห์รอบคอบอย่างถี่ถ้วนและลึกซึ้ง เพื่อที่จะสามารถยึดเป็นแนวทางในการดำเนินงานใด ๆ หรือในการดำเนินชีวิตของบุคคลใด¹²

บุญโญ สาขร ให้คำนิยามว่า "ปรัชญาคือศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ จะจัดหมวดหมู่หรือแบบความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและ แปลความหมายข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ¹³

สมิคร บุราราศ ให้ความหมายว่า ปรัชญา หมายถึง ความพยายามที่จะอธิบาย เหตุผลของการเชื่อมั่นในเรื่องต่าง ๆ เช่น พระผู้เป็นเจ้า นิพพาน ที่ถือกันว่าเป็นความจริง สูงสุด¹⁴

¹⁰John S. Brubacher, Modern Philosophy of Education (New York: McGraw-Hill, 1962), p.20.

¹¹Carter V. Good, Dictionary of Education (New York: McGraw-Hill Book Company, 1973), p.395.

¹²เมธี ปิณฑานนท์, "อะไรคือปรัชญา," วิทยาสาร 27, 37 (ตุลาคม 2529): 47.

¹³บุญโญ สาขร, "ปรัชญาการศึกษาไทย," วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 5 (กุมภาพันธ์ 2514): 22.

¹⁴สมิคร บุราราศ, วิชาปรัชญา (กรุงเทพมหานคร: แพรวศึกษา, 2515), หน้า 12.

ศักดิ์คา ปรากฏประทานพร โค้กู่ถึงความหมายของปรัชญาว่า ปรัชญา มีทั้งความหมายในแง่กว้างและแง่แคบ ในแง่กว้าง ความหมายของปรัชญาครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ส่วนในแง่แคบ ปรัชญาอาจหมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของจักรวาล เช่น การดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นต้น¹⁵

จากความหมายของคำว่าปรัชญา ที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ปรัชญาเป็นคำที่มีความหมายกว้างและแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ทัศนะของผู้ให้คำนิยามแต่ละท่าน แต่พอสรุปได้ว่าปรัชญาคือความคิดที่ละเอียดรอบคอบลึกซึ้ง เพื่อค้นคว้าให้โค้ซึ่งความรู้อันเป็นความจริงสูงสุดสำหรับมวลมนุษย์

2. ความหมายของการศึกษา

คำว่า "การศึกษา" เป็นคำที่มีผู้ให้คำนิยามไว้มากและแตกต่างกัน แล้วแต่ว่า ผู้ให้คำนิยามจะมีทัศนะและจุดยืนเช่นไร ในที่นี้จะวิเคราะห์ความหมายของการศึกษาออกเป็น 2 นัย คือ ความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายตามทัศนะของนักการศึกษา ดังต่อไปนี้

ก. ความหมายของรูปศัพท์

การศึกษา ในคำภาษาอังกฤษว่า "Education" มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า educare มีความหมายว่า บำรุง เลี้ยง อบรม รักษา ทำให้เจริญงอกงาม (to nurture, to rear, to rise) และคำว่า educare ซึ่งแปลว่าชักนำ หรือ กิ่งออกมา (to lead from, to draw out) รากศัพท์คำแรกที่หมายถึงการอบรม สั่งสอนให้เกิดความเจริญงอกงามนั้น เป็นความหมายของการศึกษาที่ยึดถืออยู่ในปัจจุบัน ส่วนคำหลังถือว่าการศึกษาเป็นการชักนำให้บุคคลรู้จักและตระหนักในคุณสมบัติที่มีอยู่ของตนเอง เพื่อจะโค้ใช้ความสามารถที่มีอยู่นั้นให้เต็มที่¹⁶

¹⁵ศักดิ์คา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 2.

¹⁶J.M. Price, A Servey of Religious Education (New York: Ronald Press, 1940), p.13.

สำหรับคำว่า "การศึกษา" ในภาษาไทยนี้หมายถึง เจ้าเรียน ศึกษา ตรงกับคำว่าศึกษาในภาษาบาลี คำว่า ศึกษา ประกอบด้วยคำว่า สะ กับ อิกชะ รวมกันเป็นศึกษา คำว่า สะ แปลว่า เอง ตัวเอง อิกชะ ก็คือ การเห็น รวมเป็น การเห็น ซึ่งตนเอง เห็นโดยตนเอง เห็นเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง¹⁷

ข. ความหมายตามทัศนะของนักการศึกษา

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษา ไว้มากมายแตกต่างกันไปตามแนวคิดและความเชื่อของแต่ละบุคคล ที่น่าสนใจมีดังนี้

พระราชวรภุมณี ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า "การศึกษาคือ ขบวนการสร้างปัญญา และคุณธรรมอันเป็นส่วนประกอบอย่างอื่น ๆ ที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหาล่วงพ้นสิ่งบีบคั้นขัดข้อง นำชีวิตให้เจริญงอกงามไปสู่ความเป็นอยู่อย่างที่ดีที่สุดและช่วยผลแห่งความมีชีวิตได้โดยสมบูรณ์"¹⁸

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ให้ความหมายของการศึกษาว่า การศึกษา หมายถึง

- ก. วิธีการต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะและทัศนคติ
- ข. ทฤษฎีต่าง ๆ ที่พยายามจะอธิบายหรือให้เหตุผลในการถ่ายทอดนั้น ๆ
- ค. คุณค่าหรืออุดมคติต่าง ๆ ที่มนุษย์พยายามจะเข้าใจถึงโดยอาศัยความรู้ ทักษะและทัศนคติ เพราะฉะนั้นวิธีการฝึกปรือหรือถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับคุณค่าหรืออุดมคติที่ประสงค์นี้ เป็นผลสืบปลาย¹⁹

ภิญโญ สาธร ได้สรุปความหมายของการศึกษาว่า "การศึกษาคือการพัฒนาความสามารถ ทัศนคติ พฤติกรรมและค่านิยมหรือคุณธรรม เพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดี

¹⁷ พุทธศาสนิกศู, ธรรมสำหรับครู (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529), หน้า 46.

¹⁸ พระราชวรภุมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2525), หน้า 96.

¹⁹ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 6.

และมีประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนและไม่เป็นระเบียบแบบแผน²⁰

ซาร์จ บัวศรี กล่าวว่า การพิจารณาความหมายของการศึกษา สรุปได้ว่า อาจมองได้เป็น 2 แง่ คือในแง่ของการกระทำของโรงเรียน การศึกษา หมายถึงกระบวนการอันเป็นส่วนรวมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อช่วยสร้างเสริมความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรมต่าง ๆ อันมีคุณค่าให้แก่บุคคล และในแง่ของการกระทำของสังคม การศึกษาหมายถึงกระบวนการสังคมที่สังคมจัดขึ้นโดยกำหนดให้บุคคลเขาอยู่ในขอบข่ายของสิ่งแวดล้อมที่จัดไว้เป็นพิเศษ (สิ่งแวดล้อมที่จัดไว้ก็คือโรงเรียน) และช่วยสร้างเสริมพัฒนาการให้แก่บุคคลทั้งในค่านส่วนตัวและสังคม²¹

ซารี มณีศรี กล่าวว่า "การศึกษาคือการสร้างเสริมและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ของมวลมนุษย์ เพื่อการแก้ปัญหาและยังให้เกิดความเจริญ"²²

คาร์เทอร์ วี กูต ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

การศึกษาหมายถึง

- (1) การดำเนินการช่วยกระบวนการทุกชนิด ที่จะทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ พัฒนาทัศนคติและพัฒนาพฤติกรรมอย่างอื่น ที่จัดเป็นค่านิยมหรือคุณธรรม ที่จะเป็ผลดีและเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก
- (2) กระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมซึ่งคัดเลือกไว้แล้ว หรือสิ่งแวดล้อมที่มีการควบคุมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งแวดล้อมที่คัดเลือกหรือควบคุมโดยโรงเรียน เพื่อสร้างประสิทธิภาพทางสังคมหรือพัฒนาการส่วนบุคคลที่ดีที่สุดให้แก่บุคคลเหล่านั้น

²⁰ วิทยุ สาขร, หลักบริหารการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 11.

²¹ ซาร์จ บัวศรี, หลักการการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2506), หน้า 3-4.

²² ซารี มณีศรี, ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2519), หน้า 3.

(3) วิชาที่อย่างหนึ่งสำหรับครู หรือวิชาที่สอนหรือเตรียมบุคคลให้เป็นครู วิชาชนิดนี้มีสอนอยู่ในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย วิชาการศึกษาสอนเกี่ยวกับ จิตวิทยาการศึกษา ปรัชญา ประวัติการศึกษา หลักสูตร วิธีสอนวิชาเฉพาะ วิธีสอนทั่วไป การสอน การบริหาร การนิเทศการศึกษา และวิชาอย่างอื่นที่ ครูควรรู้อีกเป็นจำนวนมาก รวมความว่าเป็นวิชาทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเจริญของงานสำหรับอาชีพครู.

(4) การศึกษาหมายถึงศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ทาง ๆ ในอดีตซึ่งรวบรวม ไว้อย่างเป็นระเบียบสำหรับคนรุ่นใหม่แต่ละรุ่น²³

แวน คลีฟ มอร์ริส ให้ความหมายว่า การศึกษา หมายถึง "การ พัฒนาความเป็นตัวของตัวเองของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน การพัฒนาดังกล่าวจักเป็นศิลปะใน การร่วมมือกับธรรมชาติและในการปรับปรุงธรรมชาติเพื่อพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น"²⁴

เฮอรัแมน ฮอร์น (Herman H. Horne) ได้กล่าวว่า

การศึกษาคือ กระบวนการที่มองเห็นได้ภายนอกของมนุษย์ เพื่อการปรับตัว ทางสมองและร่างกาย โดยให้เกิดมีความเป็นอิสระ ความมีมโนธรรม และ ความมีมนุษยธรรมในการไปสู่พระเจ้า ซึ่งทั้งนี้บุคคลที่ใฝ่รับการศึกษาย่อมจะ แสดงออกให้เห็นประจักษ์ต่อสิ่งแนวล้อมในแง่ สติปัญญา อารมณ์และความมี ก่าตั้งใจในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง²⁵

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ 2 แง่ คือ ในแง่กว้างและแง่แคบ สรุปได้ว่า ในแง่กว้าง การศึกษาหมายถึงอิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อ ชีวิต บุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ การศึกษาในแง่นี้ไม่มีวันสิ้นสุดตั้งแต่เกิดจน

²³Carter V. Good, Dictionary of Education (New York:McGraw-Hill Book Co., Inc., 1959), p.191.อ้างใน วิทยุโษ สาทร, หลักบริหารการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2514), หน้า 9.

²⁴Van Cleve Morris, Philosophy and the American School (Boston: Houghton Mifflin Co., 1961), pp.4-5.

²⁵Herman H.Horne, The Philosophy of Education (New York: Macmillan, 1927), p.285.

ตาย คือการศึกษาจากประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิต ส่วนในแง่แคบ การศึกษาคือกระบวนการที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านโรงเรียนหรือสถาบันสังคมอื่น มีการกำหนดแนวทางอย่างเป็นระบบ เป็นกิจจะลักษณะเพื่อที่จะบันให้เด็กเติบโตตามมโนภาพของสังคม²⁶

จะเห็นได้ว่า คำว่า "การศึกษา" นี้มีค่านิยมมากมายหลายแง่หลายมุม ทั้งนี้เพราะว่า "การศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคล การพัฒนานั้นย่อมมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง เป้าหมายย่อมถูกกำหนดด้วยค่า แต่สิ่งของมีค่าสำหรับแต่ละคนไม่เหมือนกัน ดังนั้นแต่ละคนจึงนิยมการศึกษาไม่เหมือนกัน เพราะค่านิยมของแต่ละคนย่อมคล้อยไปตามสิ่งที่แต่ละคนถือว่ามีความสูงส่ง"²⁷

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาค่านิยมของการศึกษาที่กล่าวมาทั้งหมดแล้วนั้น ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า การศึกษา หมายถึง การที่มนุษย์ได้พัฒนาความรู้ความสามารถ โดยอาศัยประสบการณ์และการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและคุณธรรม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

ปรัชญากับการศึกษา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพราะต่างก็สนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ในการจัดการศึกษาต้องอาศัยปรัชญาในการหาคำตอบทางการศึกษา ดังนั้นปรัชญาจึงมีความสัมพันธ์กับการศึกษาคงนี้²⁸

²⁶วิทย์ วิศทเวทย์, "ปรัชญากับการศึกษา", ใน ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาไทย ไพฑูรย์ สินดารัตน์ บรรณาธิการ. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 27.

²⁷วิทย์ วิศทเวทย์, "ปรัชญากับการศึกษา", หน้า 27.

²⁸วิทย์ วิศทเวทย์, "ปรัชญากับการศึกษา", ใน บทความทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2527), หน้า 103-108.

1. ปรึกษาช่วยในการพิจารณา กำหนดเป้าหมายของการศึกษาได้ดังนี้
 - 1) ปรึกษาช่วยชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายของการศึกษาที่จะเลือกนั้น สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนาที่กำลังปรากฏอยู่ในสังคมหรือไม่
 - 2) เป้าหมายทางการศึกษาที่จะเลือกนั้น ชัดแย้งกับเป้าหมายของกิจกรรมอื่น ๆ ของสังคมหรือไม่
 - 3) เป้าหมายทางการศึกษาที่จะเลือกนั้น สอดคล้องกับการมีชีวิตที่ดีหรือไม่ ปัญหาเหล่านี้มักปรึกษาอาจเสนอความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาในการเลือกเป้าหมายทางการศึกษา
2. ปรึกษาช่วยในการวิพากษ์และวิเคราะห์เนื้อหาของปัญหาทางการศึกษาได้ดังนี้
 - 1) ปรึกษาช่วยวิเคราะห์และชี้ข้อสมมุติฐานของการศึกษา
 - 2) ปรึกษาช่วยให้นักการศึกษา เห็นปัญหาของ เขากระจ่างขึ้น
 - 3) ปรึกษาช่วยชี้ความกำกวมของถ้อยคำที่ใช้ในทางการศึกษา
3. ปรึกษาช่วยเฝ้า มองเห็นภาพรวมทางการศึกษาได้ดังนี้
 - 1) ปรึกษาจะช่วยเชื่อมโยงศาสตร์ทั้งหลายที่เกี่ยวกับการศึกษาให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา
 - 2) ปรึกษาจะช่วยในการเชื่อมโยงศาสตร์ทั้งหลายเข้ากับประสบการณ์ คำอื่น ๆ ของมนุษย์ทั้งหมด เป็นการหาความสอดคล้องของความรู้ทั้งหมดของมนุษยชาติ

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ โลกกล่าวว่า การศึกษากับปรัชญามีความสัมพันธ์กันอย่างมาก โดยเนื้อหา ปรัชญาทั่วไปช่วยให้ความกระจ่างแก่การศึกษาได้ และวิธีการทางปรัชญาก็ช่วยให้การดำเนินทางการศึกษารัดกุมและชัดเจนขึ้น²⁹ และ "ความพยายามที่วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์และพิจารณาทางการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทุกแง่ ทุกมุม ให้เข้าใจถึงแนวคิดหลัก ความสำคัญ ความสัมพันธ์และเหตุผลต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องและมีความ

²⁹ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 45.

หมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมนี้เองที่เป็นงานสำคัญของปรัชญาต่อการศึกษา³⁰

ดังนั้น ปรัชญาจึงมีส่วนช่วยในการจัดการศึกษาค่าเป็นไปโดยสอดคล้องกับสภาพสังคมนั้น ๆ รวมทั้งใหม่เนื้อหาวิชาการทั้งหลายตรงตามเป้าหมายของการศึกษาโดยอาศัยวิธีการของปรัชญา คือการวิเคราะห์สังเคราะห์และการที่ความมาใช้ในการแก้ปัญหาของการศึกษา

4. ความหมายของปรัชญาการศึกษา

ความหมายของปรัชญาการศึกษานี้ได้มีนักการศึกษาและนักปรัชญาหลายท่านให้ความหมายหรือคำนิยามที่แตกต่างกันออกไปตามทัศนะของแต่ละท่าน เช่น

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller) ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า "ปรัชญาการศึกษา คือผลจากการแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาอย่างชัดเจน แปลความหมายกระบวนการทางการศึกษาให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดจุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษาได้"³¹

กอดเฟรย์ ทอมสัน (Godfrey Thomson) ได้ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า "เมื่อเราพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอดแล้วพยายามที่จะให้ ความคิดที่ลงร่องรอย เกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สมเหตุสมผลและให้ใช้โดยผลิให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้นั่นแหละคือปรัชญาการศึกษา"³²

³⁰ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 34.

³¹George F.Kneller, Introduction to Philosophy of Education, p.2.

³²Godfrey Thomson, "A Modern Philosophy of Education" อ้างใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 3.

คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส (Christopher J. Lucas) กล่าวว่า
ปรัชญาการศึกษา หมายถึง "ความคิด ความเชื่อหรือทักษะเกี่ยวกับการศึกษาที่โรงเรียน
และบุคลากรที่เกี่ยวข้องของทางการศึกษาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียน"³³

จิตกร กิ่งเกษมสุข ให้ความหมายว่า

ปรัชญาการศึกษา คือการนำเอาเนื้อหาและวิธีการของปรัชญาไปประยุกต์ใช้ในการ
การจัดการศึกษา โดยอาศัยประโยชน์จากเนื้อหาและวิธีการของปรัชญาในการ
กำหนดแผนหรือภาพรวมของการศึกษา ตลอดจนการวิพากษ์และวิเคราะห์แผน
หรือภาพรวมนั้น จนมองเห็นขั้นตอนในการจัดการศึกษาได้อย่างมีระบบและอย่าง
สมเหตุสมผล³⁴

บุญโญ สาธร ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า หมายถึง
"ทัศนคติและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา โดยระบบโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนและบุคลากร
ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อพัฒนานักเรียน หรือให้
การศึกษาแก่นักเรียน"³⁵

สาโรช บัวศรี ให้ความหมายของปรัชญาการศึกษา สรุปได้ว่า ปรัชญา
การศึกษาคือการนำเอาหลักการบางประการของปรัชญาแม่บทมาดัดแปลงให้เป็นระบบใหม่
เพื่อประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษา³⁶

ศักดิ์ ประจักษ์ประธานพร ใ้กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ ความคิดเห็น
อย่างวิพากษ์วิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการก่อให้เกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ ซึ่งความคิดเห็น
นี้ตั้งอยู่บนรากฐานของอภิปรัชญา ญาณวิทยาและอภิวทยา โดยพิจารณาองค์ประกอบของการ
ศึกษาทุกส่วนเพื่อนำไปใช้เป็นหลักในการจัดการศึกษาและพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ทาง

³³Christopher J. Lucas, What is Philosophy of Education
(London: Mcmillan, 1970), p.136.

³⁴จิตกร กิ่งเกษมสุข, ทฤษฎีปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 22.

³⁵บุญโญ สาธร, หลักบริหารการศึกษา, หน้า 13.

³⁶สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาในประเทศไทย," จุดยืนและทิศทางการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2518), หน้า 5.

การศึกษาโดยส่วนรวม³⁷

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา หมายถึง "ความพยายามที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์และพิจารณาคุณภาพการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทุกแง่ทุกมุมให้เข้าใจถึงแนวคิดหลัก ความสำคัญ ความสัมพันธ์และเหตุผลต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องและมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม"³⁸

ทองปลิว ชมชื่น ได้ให้ความหมายว่า ปรัชญาการศึกษา คือ

เทคนิคการคิดที่จะแสวงหาคำตอบและกำหนดแนวทางในการดำเนินงานทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือ การศึกษานอกโรงเรียน เริ่มตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา ยุทธศาสตร์ทางการศึกษา และการบริหารทางการศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง³⁹

สมบุญ พรหมภพ กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา หมายถึง "แนวความคิดทางปรัชญาที่มีอยู่ในปรัชญาแม่บทแล้วนำมาเรียบเรียง ร้อยกรองใหม่จนเป็นระบบสำหรับประยุกต์ใช้ในการศึกษา"⁴⁰

จากความหมายของปรัชญาการศึกษาดังกล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษาเป็นการนำเอาหลักการและแนวคิดจากปรัชญาแม่บทมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการศึกษาได้เกิดประโยชน์สูงสุด บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

³⁷ ศักดา ปรากฏประธานพร, ปรัชญาการศึกษามัยพื้นฐาน, หน้า 45.

³⁸ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 34.

³⁹ ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญากับการศึกษานอกระบบโรงเรียน (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2529), หน้า 120.

⁴⁰ สมบุญ พรหมภพ, ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเคียนส์โตร, 2524), หน้า 5.

ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษานั้นมีอยู่มากมายหลายระบบตามลักษณะทางธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความคิดและความเชื่อต่างกัน นอกจากนี้ยังแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม ตามลักษณะความจำเป็นและความต้องการของสังคมอีกด้วย อย่างไรก็ตามปรัชญาการศึกษาเมื่อแบ่งตามลักษณะที่มาสามารถจัดได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาทั่วไปเป็นพื้นฐาน เป็นการประยุกต์ปรัชญาทั่วไปมาใช้ในการศึกษา⁴¹ ปรัชญาการศึกษาประเภทนี้โดยทั่วไปแบ่งเป็น 5 ลัทธิ ดังนี้⁴²

1. ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)
2. ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม (Perennialism)
3. ปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม (Progressivism)
4. ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)
5. ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

2. ปรัชญาการศึกษาที่มาจากความคิดของนักปรัชญาแต่ละคนเป็นพื้นฐาน ในการประยุกต์ใช้กับการศึกษา เช่น ระบบการศึกษาในอุดมรัฐ (The Republic) ของพลาโต ความคิดของ จัง จาก รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau) ในหนังสือ อีมิล (Emile)⁴³ และหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

3. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดการศึกษาเป็นแกนกลาง โดยการนำเอากระบวนการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันมาวิเคราะห์รวมกับการพิจารณารากฐานทางเศรษฐกิจ การเมือง

⁴¹ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 35-36.

⁴²Van Cleve Morris, Philosophy and American School (Boston: Houghton Mifflin Co., 1961), pp.327-401.

⁴³อ้างถึงใน ศักดา ปรารังค์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 45.

และวัฒนธรรม แล้วเสนอเป็นระบบการศึกษาใหม่ เพื่อชดเชยข้อบกพร่องของระบบการศึกษาปัจจุบัน เช่น ระบบปรัชญาการศึกษาของทีโอดอร์ บรามเมล (Theodore Brameld)⁴⁴ ที่เสนอให้นำวัฒนธรรมมาวิเคราะห์รวมด้วย

ในงานวิจัยฉบับนี้จะกล่าวถึงปรัชญาการศึกษาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาแบบท 5 สัทธิ คือ สัทธิสารัตถนิยม สัทธิบริวัตนิยม สัทธิพิชิตนาการนิยม สัทธิปฏิรูปนิยม และ สัทธิอัตถิภาวนิยม รวมทั้งปรัชญาการศึกษาที่มาจากความคิดของนักปรัชญาอีก 1 สัทธิ คือ สัทธิพุทธปรัชญาการศึกษา โดยในแต่ละสัทธิจะกล่าวถึงความ เป็นมา แนวคิดพื้นฐาน หลักการสำคัญ ความเชื่อทางการศึกษาในเรื่องจุดมุ่งหมายการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษา ใค้แก่ หลักสูตร โรงเรียน ผู้สอน ผู้เรียนและกระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

คำว่า สารัตถ หรือ Essentia หมายถึง สาระหรือเนื้อหาที่เป็นหลัก เป็นแก่นเป็นสิ่งสำคัญ ปรัชญาสารัตถนิยมในทางการศึกษาคือปรัชญาที่ยึดเนื้อหา (Subject Matter) เป็นหลักสำคัญของการศึกษา และเนื้อหาที่สำคัญ (Essential Subject-Matter) นั้นต้องเน้นเนื้อหาที่ไ้มาจากมรดกทางวัฒนธรรมของเรา⁴⁵

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม ไ้ค่าเนิการก่อตั้งอย่างเป็นทางการขึ้นในสหรัฐอเมริกาตอนต้น ปี ค.ศ. 1930⁴⁶ นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงของสัทธินี้ไ้แก่

⁴⁴ดูรายละเอียดไ้จาก Theodore Brameld, Philosophy of Education in Cultural Perspective (New York: The Dryden Press, 1958).

⁴⁵ไพฑูริย์ สินลาวัณ, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 63-64.

⁴⁶George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, p.57.

วิลเลียม ซี แบกเลย์ (William C. Bagley) มิเชล เคอเมียเชวิช (Michael Demiashevich) เฮนรี มอริสัน (Henry Morrison) โทมัส บริกส์ (Thomas Briggs) เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ได้รวมตัวกันอย่างเป็นทางการโดยชื่อที่ว่า "คณะกรรมการสารัตถนิยมเพื่อความก้าวหน้าของการศึกษาอเมริกา" (The Essentialist Committee for the Advancement of American Education) เมื่อปี ค.ศ. 1938 และได้ออกวารสารทางการศึกษาชื่อ School and Society⁴⁷ นักการศึกษากลุ่มนี้ต่อต้านแนวความคิดของลัทธิพัฒนาการนิยม และเป็นห่วงว่าหลักการของพัฒนาการนิยมจะทำให้มาตรฐานการศึกษาลดลง นักการศึกษากลุ่มนี้ต้องการให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการรักษาและส่งเสริมประชาธิปไตย การศึกษาต้องผลิตพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีความรู้พื้นฐานที่ดียิ่ง

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมนี้มีรากฐานมาจากปรัชญาวิสุทธิ 2 กลุ่ม คือ จิตนิยม (Idealism) และวัตถุนิยม (Realism) กลุ่มจิตนิยมเชื่อว่า จิต (Mind) เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในชีวิตของมนุษย์ จักรวาลนี้โดยธรรมชาติแล้วไม่ใช่วัตถุแต่เป็นสิ่งจำลองของสิ่งที่มองไม่เห็นคือความจริงแท้ที่มีอยู่ในโลกของจิตมีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม เป็นจิตมากกว่าวัตถุ คนจะรู้และเห็นความจริงได้ด้วยความคิด (Ideas) และเป็นอิสระจากประสบการณ์⁴⁸ และกลุ่มวัตถุนิยมเชื่อว่า วัตถุหรือสสาร (Matter) เป็นสิ่งแท้จริงในตัวของมันเอง ความรู้ที่เราได้รับมาจากการที่เราเห็นหรือสัมผัส หรือมีประสบการณ์ (Sense Experience) จึงเกิดการเรียนรู้ขึ้น⁴⁹

⁴⁷ Raymond F. Callahan, An Introduction to Education in American Society (New York: Alfred A. Knopf, 1961), p.346.

⁴⁸ ไทซูร์ย์ สินลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 48 - 51.

⁴⁹ Leo Charles Daley, Philosophy Development of Education p.85. อ้างถึงใน ไทซูร์ย์ สินลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 53.

หลักการสำคัญ

ลัทธิสารัตถนิยมมีหลักการสำคัญทางการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้⁵⁰

1. การเรียนรู้จะต้องเกี่ยวข้องกับการทำงานหนักและการเอา
ไปประยุกต์ใช้
2. การริเริ่มในทางการศึกษา ควรจะขึ้นอยู่กับครูมากกว่านักเรียน
3. แกนแท้ของการศึกษา (Core of Education) คือ การ
เรียนรู้เนื้อหาวิชาที่ได้เลือกสรรมาเป็นอย่างดีแล้ว
4. โรงเรียนควรรักษาวิธีการเดิมที่ใช้ระเบียบวินัยและการอบรม
ทางจิตใจเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ (Traditional Methods of
Mental Discipline)

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมีจุดมุ่งหมายพอสรุปได้เป็น 2 ระดับ คือ
ระดับมหภาค (Macro Level) เป็นจุดมุ่งหมายระดับกว้าง มุ่งจะถ่ายทอดมรดกทาง
วัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษย์ ทำให้มนุษย์เข้าใจถึงระเบียบแบบแผนของธรรมชาติ
ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม และความหมายระดับจุลภาค (Micro Level)
คือ ความหมายระดับแคบ เฉพาะตัว มุ่งที่จะพัฒนาสติปัญญาให้ผู้นับเป็นผู้เฉลียวฉลาด
และส่งเสริมให้ระเบียบวินัย มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนและการทำงาน⁵¹

⁵⁰ George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, pp.115-118.

⁵¹ ศักดา ปรากฏประธานพร, ปรัชญาการศึกษากับพื้นฐาน, หน้า 84.

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมเป็นหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา (Subject Matter Curriculum) และหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Broad Field Curriculum) โดยเน้นเนื้อหาวิชาและทักษะความรู้เป็นสำคัญ⁵² เนื้อหาที่เสนอไว้ได้แก่ความรู้พื้นฐาน เช่น ภาษา ประวัติศาสตร์ คำนวณ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ค่านิยมและวัฒนธรรมทางสังคม⁵³

การคัดเลือกและสรรหาเนื้อหาในหลักสูตร รวมถึงการร่างหลักสูตรทั้งหมดเป็นหน้าที่ของครูหรือผู้เชี่ยวชาญซึ่งไต่ถามการศึกษาอบรม แบบแผนของหลักสูตรจะเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ เพราะเป็นสิ่งซึ่งควรรักษาและให้ไต่มาตรฐานอันเดียวกัน⁵⁴

โรงเรียน

ปรัชญาสารัตถนิยมเน้นเรื่องมาตรฐานการศึกษา ฉะนั้นโรงเรียนจะต้องเคร่งในเรื่องวินัย หน้าที่สำคัญของโรงเรียนคือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง สร้างบรรยากาศทางการศึกษาให้เหมาะแก่การพัฒนาสติปัญญา จริยธรรมและถ่ายทอดวัฒนธรรม⁵⁵ บทบาทของโรงเรียนในปรัชญากลุ่มนี้เป็นบทบาทที่ความสังคม สังคมมอบหมายอะไรก็ทำไปตามนั้น ไม่มีการแนะนำหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

⁵²บุญเลิศ นาคแก้ว และ นางเยาว์ สุชาพันธ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 113 (อักษราเนา).

⁵³George F.Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, p.59.

⁵⁴ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 65-66.

⁵⁵ศักดา ปรารังค์ประธานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 85.

อย่างหนึ่งอย่างใด⁵⁶

ผู้สอน

ปรัชญาสารัตถ์นิยมให้ความสำคัญกับผู้สอนเป็นอย่างมาก เป็นผู้ริเริ่มในกระบวนการเรียนการสอน นั่นคือ การศึกษาต้องมาจากครู ครูเป็นผู้ให้และนักเรียนเป็นผู้รับ ครูมีหน้าที่สร้างความสนใจและเป้าหมายในการเรียนให้แก่ผู้เรียน ครูต้องเป็นผู้ที่ได้รับความฝึกฝนมาเป็นอย่างดีและเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่สอน มีความประพฤติกตีมียุคลิกลิตี สามารถเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำในห้องเรียนได้⁵⁷ ฉะนั้นปรัชญาการศึกษาสารัตถ์นิยมจึงถือว่าครูมีบทบาทและมีความสำคัญที่สุด ถ้าครูดี การศึกษาก็จะดำเนินไปด้วยดี

ผู้เรียน

เนื่องจากปรัชญาการศึกษานี้เชื่อว่าครูเป็นผู้กำหนดและดำเนินการทางการศึกษา ดังนั้นบทบาทของผู้เรียนจึงเป็นผู้รับฟังและทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่ครูกำหนดให้ ผู้เรียนจึงเปรียบเสมือนเป็นภาชนะรองรับความรู้ที่ครูถ่ายทอดให้ ความสำคัญของผู้เรียนจึงเป็นไปในลักษณะที่จะต้องเรียนรู้ออกแท้จริงจังและสืบต่อไปให้อนุชนรุ่นหลังอีกต่อไป⁵⁸ ฉะนั้นผู้เรียนจึงมีความคิดริเริ่มน้อย ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ไม่ค่อยแสดงออก แล้วจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูและเคร่งครัดต่อระเบียบวินัยอยู่เสมอ

⁵⁶Robert E. Mason, Contemporary Educational Theory (New York: David McKay, 1922), p.47. อ้างใน ไพฑูริย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 69.

⁵⁷Oliver S.I.Kenberry, American Education Foundation: An Introduction (Columbus, Ohio: Bell and Howell Company, 1974), p.212.

⁵⁸บรรจง จันทรสภา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 255.

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนตามความเชื่อของปรัชญาสารัตถนิยมขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญ (Teacher Centered Approach) คือครูจะเป็นผู้บรรยาย ชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจตามใจได้⁵⁹ วิธีการเรียนการสอนเน้นการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก การถามตอบในห้องเรียนเป็นการถามตอบเพื่อการทำความเข้าใจเป็นใหญ่ ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนความเห็นหรือโต้แย้ง การสอนเน้นภาคทฤษฎีมากกว่าภาคปฏิบัติ ในการสอนจะคำนึงถึงมาตรฐานทางวิชาการมากกว่าความแตกต่างระหว่างบุคคล นอกจากนี้การจัดห้องเรียนจะต้องมีแบบแผนที่ชัดเจนเป็นห้องสี่เหลี่ยม ครูอยู่หน้าห้องเรียน การจัดเวลาเรียน ตารางสอนแน่นอนตามเวลาตายตัว การยืดหยุ่นมีไต่บ้างแต่ครูเป็นผู้กำหนดเอง

ปรัชญาการศึกษาถาวรนิยม (Perennialism)

คำว่า "ถาวรนิยม" ประกอบด้วยคำว่า นีร + อันตร + นิยม ในภาษาไทยแปลมาจากคำว่า "Perennialism" ซึ่งมาจากคำ Perennial + ism คำ Perennial มีความหมายว่า Lasting or Continuing Through the Year หรือมีความหมายตรงกับคำว่า Everlasting แปลว่า คงมีอยู่ตลอดไปหรือคงมีอยู่ชั่วนิรันดร⁶⁰ ปรัชญาแนวนี้จึงเชื่อว่าการศึกษาคควรจะได้สอนสิ่งซึ่งเป็นนิรันดรไม่เปลี่ยนแปลง มีคุณค่าไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด สิ่งซึ่งจะมีคุณค่าไม่เปลี่ยนแปลงตามปรัชญาสาขานี้ก็คือสิ่งที่มีคุณค่าในสมัยกลางของยุโรปได้แก่คุณค่าของเหตุผล และคุณค่าของศาสนาอันเป็นหลักสำคัญของปรัชญาถาวรนิยม⁶¹

⁵⁹ ไพฑูริย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 67-68.

⁶⁰ ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน, หน้า 127.

⁶¹ ไพฑูริย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 70.

ความเป็นมา

ปรัชญานิรันดรนิยมนี้เริ่มต้นจากสมัยกรีกโบราณ ลัทธิปรัชญาที่เป็นพื้นฐานของปรัชญานี้ได้แก่ คำสอนของบรรดาปรัชญาเมธีชาวกรีกยุคโบราณ คือคำสอนของโสกราตีส พลาโต และอริสโตเติล⁶² ต่อมาบาทหลวงโทมัส อาคีนัส (St. Thomas Aquinas) ไขความเชื่อทางศาสนาโรมันคาทอลิกมาเกี่ยวข้องด้วย ปรัชญานิรันดรนิยมจึงเป็นผลของการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของอริสโตเติล ที่เรียกว่า Rational Humanism ซึ่งเน้นเฉพาะการใช้ความคิดและเหตุผลของบุคคลกับแนวความคิดของบาทหลวงโทมัส อาคีนัส ที่เรียกว่า Scholastic Realism ซึ่งคำนึงถึงเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า เรื่องศาสนาและข้อเรียกร้องทางศาสนาด้วย⁶³

ปรัชญาการศึกษาานิรันดรนิยมเกิดขึ้นในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังมีการพัฒนาอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขึ้น โดยเฉพาะในประเทศทางตะวันตก ซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ประเทศต่าง ๆ รับเอามาใช้นั้นจะก่อให้เกิดการแข่งขันการค้าอย่างไม่เป็นธรรม มีการเอาเปรียบ การใช้แรงงานเด็ก และการจำหน่ายสินค้าราคาสูง ทำให้ครอบครัวไม่มีเวลาอบรมสมาชิกในครอบครัว ทำให้มีปัญหาวินัยที่ไม่อยู่ในระเบียบวินัยของเยาวชนและที่สำคัญก็คือมนุษย์เริ่มเสียความเป็นมนุษย์ไปทีละน้อย ๆ ให้กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักปรัชญาและนักการศึกษากลุ่มหนึ่งจึงเสนอปรัชญาการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายให้เป็นสิ่งที่นำมนุษย์ไปสู่ชีวิตที่มีระเบียบ มีความมั่นคง มีจริยธรรมและความยุติธรรม⁶⁴ นักปรัชญาและนักการศึกษาที่เป็นผู้นำของปรัชญานี้คือ โรเบิร์ต เอ็ม ฮัทชินส์ (Robert M. Hutchins) มอทิเมอร์ เจ แอดเลอร์ (Mortimer J. Adler) และ เซอร์ริชาร์ด ลิวিংสตัน (Sir Richard Living

⁶²ทองปิลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียน, หน้า 131.

⁶³ฐิติพงษ์ ชรรมาบุญธรรม, พื้นฐานการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2522), หน้า 77.

⁶⁴ศักดิ์ดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 95.

Stone) ได้รวบรวมหลักการและให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาในคริสต์ทศวรรษ 1920

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาในคริสต์ทศวรรษ 1920 มีรากฐานมาจากปรัชญาจิตนิยม (Idealism) และปรัชญาวัตถุนิยม (Realism) ผสมกัน⁶⁵ ปรัชญาการศึกษาที่ขึ้นกับแนวคิดในการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นลักษณะของปรัชญาทั่วไปที่เน้นหนักในเรื่องของเหตุผล สติปัญญา ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง แต่อีกลักษณะหนึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง เป็นแนวคิดของกลุ่มศาสนานิกายคาทอลิก (Catholic Church) ที่สัมพันธ์เรื่องของศาสนาเข้ากับเหตุผล⁶⁶

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาในคริสต์ทศวรรษ 1920 มีหลักการสำคัญพอสรุปได้ดังนี้⁶⁷

1. ชรรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์เหมือนกันในทุกกาลเทศะ การจัดการศึกษาควรจะเหมือนกันสำหรับทุกคน
2. สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์คือ สติปัญญา การศึกษาจึงควรมุ่งพัฒนาสติปัญญาและความมีเหตุผล มนุษย์มีเสรีภาพและความรับผิดชอบ
3. การศึกษามุ่งให้ผู้เรียนเข้าถึงสัจจะหรือความเป็นจริงแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง การศึกษามีได้เป็นไปเพื่อสอนให้คนปรับตัว เข้ากับสังคม หากให้คนปรับตัว เข้ากับความจริงที่เปลี่ยนแปลง
4. การศึกษามีใช้การเอาอย่างชีวิตหรือเลียนแบบชีวิต หากเป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต

⁶⁵ ศักดา ปรางค์ประพานพร, ปรัชญาการศึกษามัยพื้นฐาน, หน้า 101.

⁶⁶ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 71.

⁶⁷ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526); หน้า 167-169.

5. นักเรียนควรเรียนวิชาพื้นฐานบางประการ เพื่อจะไ้รู้ถึงสิ่งซึ่งรู้งริงแท้และถาวรที่สุดในโลก โดยต้องเรียนวิชาหลักที่จะพัฒนาผู้เรียนทั้งทางค่านิจใจและร่างกาย

6. วิชาหลักที่ควรแก่การศึกษาคือ งานนิพนธ์ในหนังสือ Great Books ไ้แก่งานนิพนธ์ที่สำคัญ ๆ ทางวรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เป็นการเอาของดีจากอดีตมาใช้ในปัจจุบัน

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาสาขาที่มีจุดมุ่งหมายที่การสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์เป็นคนที่แท้จริง การที่จะสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องรู้จักและเข้าใจตัวเอง ให้เห็นว่าตัวเองมีพลังธรรมชาติอยู่ภายใน การศึกษาต้องพัฒนาพลังธรรมชาตินั้นให้เต็มที่ คือการพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ให้ทำอะไรอย่างมีเหตุผล เป้าหมายของการศึกษาจึงควรเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณสมบัติในเชิงสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์เป็นหลักสำคัญ⁶⁸

การกำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษา ปิรันตรนิยม อาจสรุปเป็นหัวข้อได้ดังนี้⁶⁹

1. ความมุ่งหมายของการศึกษาที่เกี่ยวกับการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ ไ้แก่

1.1 การพัฒนาสติปัญญาของแต่ละเอกัตบุคคลให้ถึงขั้นสูงสุด เช่นการพัฒนาสมรรถภาพแห่งการใช้เหตุผล ความสามารถในการใช้สติปัญญาเป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริงและการแก้ปัญหาชีวิต การรู้จักตนเองและเป็นผู้มีความรู้อย่างอิสระ

⁶⁸ไพฑูรย์ สินดารักษ์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 71-72.

⁶⁹ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน, หน้า 142-143.

1.2 การพัฒนาการกระทำของแต่ละเอ็กต์บุคคลให้พัฒนาถึงขั้นสูงสุด เช่น การส่งเสริมความสามารถในการควบคุมตนเองไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำหรือค้นหาและความสามารถที่จะเข้าใจในชีวิตระดับเหนือธรรมชาติ (ซึ่งจะตองอาศัยคุณธรรมทางปัญญา Intellectual Virtue เป็นเครื่องช่วย)

2. ความมุ่งหมายของการศึกษาที่เกี่ยวกับการอนุรักษวัฒนธรรมอันเป็นแกนแท้ของสังคมให้คงอยู่ตลอดไป โคนัก

2.1 การพัฒนาความสามารถของแต่ละเอ็กต์บุคคลเพื่อให้เราสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการค้นหาพบชีวิตที่ดีที่สุดในอนาคต

2.2 การส่งเสริมให้เอ็กต์บุคคลได้รับแบบแผนชีวิตที่ดีที่เคยมีมาแล้วในอนาคต

2.3 การเตรียมตัวเอ็กต์บุคคลให้มีความพร้อมที่จะเผชิญชีวิตในอนาคต (ไม่ใช่การส่งเสริมให้เอ็กต์บุคคลเลียนแบบอย่างของชีวิตในปัจจุบัน)

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษาที่ขึ้นใจกำหนดขึ้นโดยผู้หรือผู้เชี่ยวชาญ เน้นการศึกษาพื้นฐานในแก่วิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) คือ การอ่าน การฟัง การพูด การเขียน และการคิด หรือเน้นวิชาไตรภาค (3 R's) นั่นเอง⁷⁰ ศิลปศาสตร์โดยทั่วไปจะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ศิลปทางภาษา (Literary Arts) ซึ่งประกอบด้วยไวยากรณ์ วาทศิลป์และตรรกศาสตร์ อีกกลุ่มหนึ่งคือศิลปทางคำนวณ (Mathematical Arts) ประกอบด้วยวิชาเลขคณิต เรขาคณิต คณิตศาสตร์และดนตรี วิชาศิลปศาสตร์เหล่านี้มุ่งที่การพัฒนาสติปัญญา (Intellectual Development) ของผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ⁷¹

⁷⁰ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 170-171.

⁷¹ Robert M. Hutchins, The Higher Learning in America (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1976), p.258.

ในเรื่องเนื้อหาและตำราเรียนนั้น ปรชญาการศึกษาเน้นเนื้อหาที่เรียกว่า "The Great Books" หรือ Classics Works ซึ่งถือว่าเป็นงานอมตะที่มีค่าทุกยุคทุกสมัย งานที่เป็นอมตะเหล่านี้จะประกอบไปด้วยงานทางศิลปะ งานทางวรรณกรรม ทางคานการเมือง สังคม รวมทั้งงานทางคานวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ด้วย⁷² การที่เราเรียนจากอดีตเพราะถือว่ามทเรียนจากอดีตยังนำมาประยุกต์ได้ในปัจจุบันนั่นเอง

โรงเรียน

บทบาทของโรงเรียนในแนวคิดของปรชญาการศึกษานิรันตรนิยม พอสรุปได้ดังนี้⁷³

1. โรงเรียนจะต้องได้รับการจัดไว้้อย่างมีมาตรฐานและมีระเบียบแบบแผน เพื่อประโยชน์ในการเสริมสร้างพัฒนาการทางคานคุณธรรมให้แก่ักเรียน
2. ถ้าหากสังคมแบบประชาธิปไตยต้องการฝึกอบรมกุลบุตรกุลธิดาให้เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมประชาธิปไตยแล้ว โรงเรียนจะต้องได้รับการจัดสภาพแวดล้อมให้มีสภาพชีวิตแบบสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงและครูจะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างค้ำสำหรับ เป็นผู้นำของักเรียนในสังคมประชาธิปไตยด้วย
3. โรงเรียนมีหน้าที่พัฒนาวิญญาของเอกัตบุคคล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าโรงเรียนมีหน้าที่ในการพัฒนาักเรียนเป็นรายบุคคล โรงเรียนไม่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมโดยตรง แต่มีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาสังคมโดยอ้อมจากการช่วยให้นักเรียนได้คุ้นเคยกับสิ่งที่ค้ำงามอันเป็นมรดกทางสังคม ให้นักเรียนได้เรียนรู้และตระหนักถึงในคุณค่าของมรดกนั้น

สภาพของโรงเรียนตามลัทธิปรชญาการศึกษานิรันตรนิยมไม่จำเป็นที่จะต้องมสภาพเหมือนชีวิตจริงในปัจจุบัน โรงเรียนจึงเป็นเพียงสภาพแวดล้อมที่ค้ำกแต่งขึ้นในสภาพที่สมมุติขึ้นเพื่อให้โรงเรียนได้ทำหน้าที่ปลูกฝังให้ผู้เรียนตระหนักในคุณค่าของ

⁷²ไพฑูรย์ ลินลาวัณ, ปรชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 73.

⁷³ทองปลิว ชมชื่น, ปรชญากับการศึกษานอกระบบโรงเรียน, หน้า 145-147.

มรดกของสังคมกวางแล้ว

ผู้สอน

ผู้สอนในปรัชญาการศึกษาในวัฒนธรรมนี้เป็นผู้รู้ทวย แต่ไม่ใช่ผู้รู้ชนิดที่จะป้อนความรู้ให้กับนักเรียนแต่ฝ่ายเดียว แต่ถือว่าผู้เรียนมีความสามารถอยู่บ้างแล้ว ผู้สอนจึงเพิ่มบทบาทในการจัดกิจกรรม เป็นผู้สร้างบรรยากาศ และเป็นผู้เสนอความรู้ ข้อคิดเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ พัฒนาความคิดและสติปัญญาของผู้เรียน⁷⁴ นอกจากนี้ผู้สอนจะต้องทำหน้าที่ดูแลและรักษาความเป็นระเบียบวินัย ควบคุมความประพฤติของนักเรียนไม่ให้ออกนอกกรอบนอกทาง ผู้สอนต้องยอมรับว่าผู้เรียนเป็นผู้มีเหตุผล เป็นสิ่งที่มีชีวิตที่มีจิตใจและวิญญาณ ผู้สอนต้องให้นักเรียนได้ใช้สติปัญญาไปในทางที่ถูกที่ควร⁷⁵

ดังนั้นผู้สอนตามปรัชญาการศึกษานี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ ทั้งทางด้านวิชาการและมีคุณสมบัติทางด้านคุณธรรมเป็นอย่างดี จึงจะเป็นผู้นำของนักเรียน ทั้งด้านสติปัญญาและคุณธรรมได้⁷⁶

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาถือว่าผู้เรียนเป็นผู้มีสติปัญญา มีศักยภาพอยู่ในตัวเองแล้ว แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเต็มที่และอย่างเพียงพอ การเรียนรู้หรือสติปัญญาจะเกิดขึ้นได้ก็จากการฝึกฝนของเด็กเอง เด็กจึงมีบทบาทในการเรียนอย่างมากเท่า ๆ กัน หรือมากกว่าครู และเป็นลักษณะของการถกเถียงแลกเปลี่ยน อภิปรายกับครู แต่ก็อยู่ภายใต้การแนะนำของครู⁷⁷ ฉะนั้นผู้เรียนจึงมีความคิดริเริ่มเป็นของตัวเองน้อย ส่วนใหญ่จะมุ่ง

⁷⁴ไพฑูริย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 74.

⁷⁵ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 170.

⁷⁶ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญากับการศึกษานอกระบบโรงเรียน, หน้า 147.

⁷⁷ไพฑูริย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 74.

ที่การเรียนรู้ขอเท็จจริงและสืบทอดค่านิยมให้คนรุ่นหลังต่อไปโดยอยู่ภายใต้การเอาใจใส่จากผู้สอนเป็นอย่างดี

กระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาที่สำคัญหลัก "สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล" (Faculty of Reason) และใช้การศึกษาพัฒนาสิ่งนี้ก่อนสิ่งอื่น เมื่อคนมีเหตุผลก็หมายถึงว่า "สติปัญญา" (Intellect) สามารถที่จะดูแลตัวมันเองได้ ตลอดจนสามารถควบคุมตัวเองในการเรียนรู้ขั้นสูงต่อไปได้⁷⁸ วิธีการเรียนที่สำคัญจึงเป็นการใช้เหตุผลอภิปราย ถกเถียง โต้แย้งกัน โดยผู้สอนจะมีบทบาทในการนำอภิปราย ทั้งประเด็นสำหรับถกเถียงและตั้งปัญหาให้ผู้เรียนตอบหรืออภิปราย คอยช่วย ชี้แจง หรือสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิดและสติปัญญาของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้⁷⁹ กล่าวโดยสรุปแล้วกระบวนการเรียนการสอนตามปรัชญาการศึกษารัตนนิยมจะมีสาระสำคัญดังนี้⁸⁰

1. ขบวนการสอนมีลักษณะเป็นศูนย์กลาง
2. คำเน้นการสอนตามทฤษฎีวิวินยจิต (Theory of Mental Discipline)
3. ระเบียบวิธีการสอนส่วนใหญ่คือการถ่ายทอดความรู้
4. หลักสำคัญประการหนึ่งของการสอน คือ การสร้างนิสัยทางวิชาการ

ปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม (Progressivism)

การศึกษาตามแบบที่พัฒนาการนิยม (Progressivism Education) ก็คือ "การศึกษาแบบใหม่" ที่เรารู้จักกันอยู่โดยทั่วไปนั่นเอง ปรัชญาการศึกษานี้ได้ชื่อว่าเป็น

⁷⁸บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 163.

⁷⁹ไพฑูรย์ สินดารักษ์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 75.

⁸⁰ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน, หน้า 149.

"หนทางแห่งความมีอิสระเสรีที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงวัฒนธรรมและสังคม" (A Liberal Road to Culture) หมายถึง การยืดหยุ่น กระจือร่อน เอาจริง เอาจัง กล้าเสี่ยง กล้าทดลอง และมีทัศนะที่เปิดเผยตรงไปตรงมาในการพัฒนาประสพ- การณ์และความรู้ของคนอยู่เสมอโดยมิไค้หนุ่กนึ่ง⁸¹

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาลัทธิไม่มีพื้นฐานคั้งเดิมจากลัทธิ Empiricism ซึ่ง มีกำเนิดมาตั้งแต่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในประเทศอังกฤษ ต่อมาได้มีการนำเอาแนว ความคิดและวิธีการของลัทธินี้มาสร้างเป็นลัทธิปรัชญาใหม่ขึ้น มีชื่อเรียกไปต่าง ๆ กัน เช่น Experimentalism, Pragmatism, Instrumentalism เป็นต้น ถ้าจะพิจารณา รากฐานโดยตรงของการศึกษาแบบพัฒนาการนิยม (Progressivism) ก็คือมีแนวคิด มาจากลัทธิ Experimentalism หรือ Pragmatism นั้นเอง⁸²

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อ ประมาณปี ค.ศ. 1920 ในระยะนั้นได้มีการเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐ อเมริกาไปสู่การศึกษาแผนใหม่ กลุ่มนักปรัชญาการศึกษาที่รวมกันบุกเบิกลัทธินี้คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) วิลเลียม คิลแพทริก (William Kilpatrick) และ จอห์น ไชลด์ส์ (John Childs) ได้มีการจัดตั้งสมาคมการศึกษาแบบพัฒนาการ (The Progressive Education Association) ขึ้นในสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1919⁸³ เพื่อเผยแพร่ลัทธิปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม จนกระทั่งประสบความสำเร็จเป็น อย่างดี และได้เลิกสมาคมไปเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ทำให้ปรัชญาการศึกษานี้ได้ รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางมาตราบเท่าทุกวันนี้

⁸¹บรรจง จันทรสา, ปรัชญากับการศึกษา, หน้า 244.

⁸²เรื่องเดียวกัน, หน้า 243.

⁸³วิจิตร ศรีสอาน, "ทฤษฎีการศึกษาร่วมสมัย," เอกสารการสอนชุด วิชาพื้นฐานการศึกษา เล่ม 1 (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525), หน้า 272.

แนวความคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เป็นปรัชญาการศึกษาที่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม ซึ่งเชื่อในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงและมองชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงเสมอ ความรู้และความจริงสูงสุดไม่แน่นอน แต่สิ่งที่เป็นจริงจะต้องเป็นสิ่งที่นำมาปฏิบัติแล้วได้ผล และการที่จะได้มาซึ่งความรู้ความจริงจะต้องลงมือกระทำเพื่อให้เกิดประสบการณ์ เพราะมนุษย์สามารถสร้างพัฒนาการให้กับตนเองได้ตามสภาพของสิ่งแวดล้อมและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป การค้นคว้า การทดลองตามแนววิทยาศาสตร์เป็นการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง และลัทธิพัฒนาการนิยมยังเชื่ออีกว่า มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดอนาคต โชคชะตาของตนเอง ฉะนั้นมนุษย์ควรจะเน้นความสำคัญของคุณค่าของแต่ละบุคคลให้มาก⁸⁴

หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม มีดังนี้⁸⁵

1. การศึกษา คือ ชีวิต ไม่ใช่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต เด็กควรจะได้เรียนรู้ในสิ่งที่เหมาะสมแก่วัยของเขา และสิ่งที่จัดให้เด็กเรียนนั้น ควรเป็นการให้ประสบการณ์ที่เด็กจะได้นำไปใช้ได้ เรียนรู้เพื่อให้สามารถเข้าใจปัญหาของชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข
2. การศึกษาต้องมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสนใจของเด็ก ถือว่าเด็กเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน จึงสนับสนุนให้จัดโรงเรียนแบบยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child-Centered) ซึ่งกระบวนการเรียนนั้นจะเป็นไปตามความสนใจของเด็ก แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการคอยแนะนำเพราะครูเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

⁸⁴ กิติมา ปรีดิ์คิดถก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 88.

⁸⁵ George F. Kneller, Introduction to the Philosophy, pp.96-103.

3. การเรียนโดยวิธีการแก้ปัญหา ย่อมจะมีความสำคัญกว่า การเรียนโดยวิธีท่องจำเนื้อหาวิชา ความรู้ นั้นเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยให้เด็กมี ประสบการณ์เท่านั้น ประสบการณ์ย่อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกว่า โดยอาศัยการเรียนรู้ จากวิธีการแก้ปัญหา (Problem Solving Method) เป็นสำคัญ

4. บทบาทของครูนั้นไม่ใช่เป็นผู้สั่งการหรือออกคำสั่ง แต่จะทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำและคำปรึกษา โดยครูจะต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ของตนมาใช้เป็นประโยชน์ในการให้คำแนะนำ

5. โรงเรียนควรส่งเสริมให้เด็กเกิดความร่วมมือ ไม่ใช่ ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขัน เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น การ ศึกษาควรเป็นเครื่องมือที่จะสร้างความร่วมมือกัน รู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ

6. ความเป็นประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะเป็นตัวกระตุ้นอย่าง แท้จริงอันจะก่อให้เกิดความมีเสรีในการแสดงความคิดเห็นและการดำรงบุคลิกภาพของ ตน ถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีต่อความเจริญงอกงามอย่างแท้จริง โรงเรียนจะต้อง สนับสนุนให้มีความเป็นประชาธิปไตย มีสภานักเรียนและมีการแสดงความคิดเห็นโดยเสรี

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยมไม่ไ้กว้างจุดมุ่งหมายการศึกษา ไว้ตายตัว เพราะเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ ฉะนั้นวัตถุประสงค์ ของการเรียนในแต่ละครั้งก็เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ละครั้ง แม้แก้ปัญหาได้แล้วก็เกิด ปัญหาใหม่ตามขึ้นมาอีก ซึ่งปัญหาใหม่แต่ละปัญหาล้วนแต่มีลักษณะของตัว เองที่ต้องการ ลักษณะการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาที่พอสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาควบคู่กันไป
2. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ผู้เรียนจะต้องรู้จักแก้ปัญหาได้

3. มุ่งส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยทั้งในและนอก
ห้องเรียน
4. มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจ ความถนัดและ
ลักษณะพิเศษของผู้เรียน⁸⁶

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

ปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยมนิยมมีความเชื่อว่านักเรียนจะเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิตเป็นสำคัญ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพราะอาศัยประสบการณ์ตรง ไม่มีหลักสูตรที่สมบูรณ์แบบสำหรับครูและนักเรียน นักการศึกษาตามลัทธินี้ไม่ชอบหลักสูตรที่มีการเขียนขึ้นล่วงหน้า แต่ให้ใช้วิธีเขียนแนวการเรียนรู้เองทันทีเมื่อจะสอนแล้วแต่โรงเรียนในท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นควรจะมี แนวการเรียนรู้จะครอบคลุมชีวิตประจำวัน ทุกรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการต่าง ๆ ทางสังคม ศิลปกรรม อาชีพ สุขอนามัยและในทางปัญญาพร้อม ๆ กันไป⁸⁷

โดยเหตุที่หลักสูตรในปรัชญาการศึกษานี้เน้นที่ประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ หลักสูตรในแนวนี้จึงมักจะเรียกกันว่าเป็นหลักสูตร Child-Centered Curriculum หรือ Activity-Centered Curriculum⁸⁸ เนื้อหาที่ได้รับความนิยมเป็นพิเศษคือ สังคมศึกษาและวิชาการสื่อความหมายเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน วิชาทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ก็ถือว่าสำคัญ แต่เป็นความสำคัญในแง่ของวิธีการ คือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ไม่ใช่ตัวเนื้อหาโดยตรง

⁸⁶ไพฑูริย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 82-83.

⁸⁷ภิญโญ สาคร, หลักการการศึกษา, หน้า 107.

⁸⁸ไพฑูริย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 83.

นอกจากนี้จะมีการจัดหลักสูตรเป็น "หน่วยการงาน" (Units of Work)⁸⁹ คือจัดตามลักษณะโครงสร้างและวัตถุประสงค์ของสังคมในชีวิตจริง หลักสูตรจะดึงเอาหน่วยงาน หน้าที่และกิจการต่าง ๆ มาให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยไม่รู้ตัว ไม่ต้องท่องจำเนื้อหาวิชาแต่ให้เด็กทำกิจกรรมเพื่อที่จะได้ประสบการณ์รวม ๆ กันไป

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม ถือว่าโรงเรียนคือแบบจำลองของสังคม แต่เนื่องจากสังคมจริงนั้นมีความสลับซับซ้อนมาก โรงเรียนจึงจำลองเฉพาะแบบที่ค้ำจุนชีวิตและประสบการณ์ในสังคมมาเท่านั้น โดยจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม ซึ่ง เริ่มจากการเรียนรู้พื้นฐานของสังคม ลักษณะอื่นๆ ของสังคมต่อไป โรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยโดยให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ มีความพร้อม มีความรู้จักและเข้าใจสังคมเป็นอย่างดี⁹⁰

นอกจากนี้โรงเรียนควรส่งเสริมให้เด็กเกิดความร่วมมือไม่ใช่อส่งเสริมให้เกิดการแข่งขัน เพราะถือว่ามนุษย์นั้นโดยธรรมชาติแล้วจะอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะและจะต้องมีความสัมพันธ์กัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ควรส่งเสริมให้มีการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์เฉพาะส่วนตนแต่เพียงผู้เดียว⁹¹

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษานี้ถือว่าครูมีหน้าที่ในการจัดหาประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสมให้กับเด็ก ครูจะต้องเป็นผู้รอบคอบและมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางในวิชาที่ตนสอน ครูจะต้องเป็นผู้มีบุคลิกดี มีความเห็นอกเห็นใจ ยอมรับในเรื่องความแตกต่างของเด็ก รู้จักคัดแปลงสภาพภายในโรงเรียนและห้องเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการ

⁸⁹ ภิญโญ สาขร, หลักการศึกษ, หน้า 107.

⁹⁰ ศักดา ปรารังค์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 64-65.

⁹¹ บรรจง จันทรสา, ปรัชญากับการศึกษ, หน้า 245-246.

และความสามารถของเด็กแต่ละคนได้ นักเรียนมีหน้าที่แสวงหาประสบการณ์ต่างๆ ควบคู่กันเอง มีอิสระที่จะคิดจะทำ หรือแสดงออกอย่างเต็มที่ แต่ต้องอยู่ภายใต้การดูแลเอาใจใส่ของครู ฉะนั้นครูจึงต้องรู้จักเด็กเป็นอย่างดี ครูเป็นเพียงคนให้คำแนะนำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มิใช่เป็นผู้สั่งการหรือกระทำเสียเอง การจำลองสถานการณ์ที่เน้นปัญหาเพื่อให้นักเรียนรู้จักแก้ปัญหาเป็นสิ่งที่ครูควรกระทำ⁹²

นอกจากนี้ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมยังสนับสนุนให้มีการอบรมครูต่อเนื่องกันโดยตลอด มีทั้งการอภิปราย พังคำบรรยายและสัมมนาด้วยกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาของโรงเรียนนานาชาติในที่ต่าง ๆ ตลอดจน ครูจึงตื่นตัวอยู่เสมอ เพราะครูในลัทธิปรัชญาการศึกษานี้คือผู้เสียสละเพื่อเด็กและสังคมอย่างแท้จริง⁹³

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เพราะถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้คือเมื่อผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงหรือลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) ดังนั้นบทบาทของผู้เรียนคือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีส่วนร่วมในการเลือกหรือกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมที่ตนเองสนใจ และมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน (Participation) เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามความต้องการ เหมาะสมกับความถนัดและความสามารถของผู้เรียน⁹⁴

กระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาลัทธิจิตการศึกษาตามหลักจิตวิทยาของกลุ่มเกสทอลท์ (Gestalt Psychology) ซึ่งยึดหลักว่าการเรียนรู้เกิดจากการเรียนรู้

⁹²ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาแบบโรงเรียน, หน้า 155.

⁹³บุญโญ สาร, หลักการศึกษา, หน้า 108.

⁹⁴ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 84-85.

โครงสร้างส่วนรวมก่อน มีใ้เรียนรูจากส่วนย่อยแต่ละส่วนก่อน แล้วเอามาประมวลกัน
เป็นความรู้⁹⁵

ในการจัดการเรียนการสอนมุ่งส่งเสริมใ้ให้นักเรียนรวมกลุ่มทำ
กิจกรรม ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ผลงานอนุบนรากฐานของความสนใจ
และความต้องการ จะใ้ใช้วิธีการสอนแบบการแก้ปัญหา (Problem Solving) นำหลักการ
ทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใ้ ครูไม่ต้งบอกแ้เป็นเพียงผู้ช่วยใ้แนะใ้ให้นักเรียนหา
สาเหตุ หาทางพิจารณาทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง คั้งนั้นกิจกรรมที่ใ้ใช้ในการสอนจึ้นเน้น
ในเรื่องการสาธิต (Demonstration) การอภิปราย (Discussion) การค้นคว้า
(Research) การรายงาน (Reports) การประชุม (Conference) การวางแผน
(Planning) และการศึกษานอกสถานที่ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอในการกระตุ้น
ใ้ให้นักเรียนใ้ความสามารถและใ้ได้รับประสบการณ์จริงด้วยตนเอง⁹⁶ ในการจัดชั้นเรียน
นั้นจะต้งจัดใ้เป็นชุมชนหรือสังคมาอย่างหนึ่ง ซึ่งเปิดโอกาสใ้สมาชิกในชั้นทุกคนมีโอกา
สร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทุกชนิดของสังคมาแบบประชาธิปไตยเต็มรูป ส่วนงานที่สอนนิยมใ้
วิธีจัดเป็น "โครงการ" (Project) ต่าง ๆ ใ้ให้นักเรียนร่วมกันวางแผนและปฏิบัติ
ตามแผนเป็นเรื่อง ๆ ไป⁹⁷

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ปรัชญาปฏิรูปนิยมใ้วิวัฒนาการมาจากปรัชญาพัฒนาการ แ้ก้าวหน้าไป
ถึงขั้นการใ้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางประชาคม และผู้เรียนเป็นผู้นำสังคมา ช่วยพัฒนา
สังคมาโดยมีวัตถุประสงค์ใ้ในอันที่จึ้นสร้างสังคมาใหม่เป็นสังคมาในอุดมคติขึ้นมา⁹⁸

⁹⁵ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 185.

⁹⁶ ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน, หน้า 157.

⁹⁷ ภิญโญ สาขร, หลักการการศึกษา, หน้า 109.

⁹⁸ ฐิติพร ขรรฆานุสรณ์, พื้นฐานการศึกษา, หน้า 80.

ความเป็นมา

กล่าวได้ว่า จอห์น ดุย เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า "Reconstructionism" (แปลความได้ว่า การปฏิรูป การบูรณะ หรือสร้างขึ้นมาใหม่) ในแนวคิดของเขาตั้งแต่ทศวรรษ 1920 หลังจากนั้นได้มีกลุ่มนักปรัชญาชั้นนำเห็นด้วยกับแนวคิดของเขา และได้เรียกร้องให้มีการจัดระบบการศึกษาเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมใหม่ และสังคมที่มีความเสมอภาค ยุติธรรมกว่าสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน⁹⁹

สาเหตุของการเกิดลัทธิปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมขึ้นเนื่องจาก ปี ค.ศ. 1930 สหรัฐอเมริกาได้เกิดสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาคนว่างงานมีมาก คนไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นมากขึ้นในสังคม จึงมีนักคิดกลุ่มหนึ่งเรียกตัวเองว่า Frontier Thinkers (นักคิดแบบล่าหน้า) นักคิดกลุ่มนี้คิดที่จะเปลี่ยนแปลงระบบโรงเรียนให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมโดยมีผู้นำคือ ยอร์ช เคานต์ (George Counts) และแฮโรลด์ รักส์ (Harold Ruggs)¹⁰⁰

แนวคิดเกี่ยวกับ "การศึกษาเพื่อปฏิรูปสังคม" นี้เริ่มปรากฏเด่นชัดเมื่อประมาณ ค.ศ. 1950 ซีไอคอร์ด แบรมเมลค์ (Theodore Brameld) นักการศึกษาชาวสหรัฐอเมริกาได้เสนอแนวคิดปรัชญาการศึกษาพร้อมกับเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามระบบปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) จึงกล่าวได้ว่า แบรมเมลค์เป็นผู้นำในการวางรากฐานการศึกษาแบบปฏิรูปนิยมที่มีแนวปฏิบัติดังปรากฏอยู่ในทุกวันนี้¹⁰¹

แนวความคิดพื้นฐาน

แนวความคิดของปรัชญาปฏิรูปนิยมนี้พัฒนามาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และแนวคิดของปรัชญาที่พัฒนาการนิยม (Progressivism)

⁹⁹บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 246-247.

¹⁰⁰ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 190.

¹⁰¹บรรจง จันทรสา, หน้า 247.

เข้าไว้ด้วยกัน¹⁰² ปฏิบัติการนิยมเน้นในการแก้ไขปรับปรุงสภาพสังคมโดยอาศัย การศึกษาเป็นเครื่องมือ ที่พัฒนาการนิยมเน้นการพัฒนาผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่ผู้เรียน และผู้สอนร่วมกันกำหนดขึ้น การผสมผสานกันระหว่างความคิดสองปรัชญาทำให้ปรัชญา ปฏิรูปนิยมก่อตัวขึ้นโดยเน้นการพัฒนาการของบุคคลและของมวลชน เพื่อเข้าใจตนเอง ว่ามีความต้องการอะไร สังคมประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีความสามารถ สมาชิกที่มี จุดมุ่งหมายซึ่งจุดมุ่งหมายไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด¹⁰³ สาระสำคัญของปรัชญานี้ คือการปฏิรูปสังคมเพื่อมุ่งสร้างสรรค์สังคมและรูปแบบของสังคมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ปรัชญาปฏิรูปนิยมเน้นเรื่อง "แรงงาน" (Labor) ว่าเป็นหัวใจ ของสังคม และเชื่อว่ามนุษย์จะต้องช่วยกันสร้างระบบสังคมเสียใหม่โดยถือว่า "การ ทำงานคือชีวิต" ดังนั้นรูปแบบของการศึกษาในลัทธิปรัชญานี้จึง เน้นการทำงานหรือการ ทำแบบฝึกหัดในบทเรียนต่าง ๆ อย่างมากที่สุด¹⁰⁴

หลักการสำคัญ

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม มีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ ดังนี้¹⁰⁵

1. การศึกษาจะต้องเป็นวิธีการสำคัญเพื่อที่จะสร้างโครงการ ปฏิรูปสังคมที่เข้าใจได้อย่างถูกต้องชัดเจน
2. การศึกษาจะต้องสร้างโครงสร้างทางสังคมใหม่ขึ้นมาใน ปัจจุบัน และโดยทันทีทันใด ซึ่งจะช่วยให้คุณค่าเบื้องต้นทางวัฒนธรรมไ้บรรลุความ สำเร็จตามที่ต้องการและในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่จะประสานกลมกลืนไปกับแรงผลักดัน ทางสังคมและเศรษฐกิจของโลกสมัยใหม่ด้วย

¹⁰²ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาอกระบบโรงเรียน, หน้า 162-163.

¹⁰³เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

¹⁰⁴วิญญู สาธร, หลักการการศึกษา, หน้า 117.

¹⁰⁵George F.Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, pp.121-125.

3. สังคมใหม่จะต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยประชาชนมีส่วนร่วมช่วยในการควบคุมสถาบันและทรัพยากรต่าง ๆ ของประเทศ
4. ครูจะต้องเป็นผู้ใช้ศิลปการเกลี้ยกล่อมจิตใจนักเรียนตามแบบอย่างประชาธิปไตยให้มีการฟื้นฟูปฏิรูปสังคม ซึ่งเขาใค้อาศัยเสียใหม่ และการเกลี้ยกล่อมจิตใจดังกล่าวนี้จะต้องเริ่มต้นกันในห้องเรียน
5. วิธีการและจุดหมายปลายทางของการศึกษาจะต้องได้รับการปรับปรุงใหม่ เพื่อให้ตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นอยู่และจะต้องสอดคล้องกับการค้นพบใหม่ ๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์
6. ผู้เรียน สถานศึกษาและแนวการศึกษาจะได้รับการปฏิบัติให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม นักเรียนและประชาชนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างสำคัญในการวางแผนและปฏิบัติงานเพื่อความเจริญของสังคม

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดหมายทางการศึกษา

จุดหมายหลักของการศึกษา คือการส่งเสริมให้โรงเรียนมีบทบาทในการปฏิรูปสังคมเพื่อใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสังคมใหม่ที่มีความเสมอภาค และความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น¹⁰⁶ ซึ่งพอจะแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้¹⁰⁷

1. การศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่
2. การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาสังคมโดยตรง
3. การศึกษาจะต้องมุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคมจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่
4. ระเบียบใหม่ที่สร้างขึ้นรวมทั้งวิธีสร้างต้องอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย

¹⁰⁶ วิจิตร ศรีสอาน, "ทฤษฎีการศึกษาร่วมสมัย", หน้า 276.

¹⁰⁷ ไพฑูรย์ สินดารักษ์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 89.

5. การศึกษาจะต้องให้เด็กเห็นความสำคัญของสังคม ควบคู่ไปกับตนเอง

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

แนวกำหนดหลักสูตรมุ่งที่จะให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะในการปฏิรูปลงสังคมให้ดีขึ้น รายวิชาที่เรียนจะเป็นวิชาที่มีความสัมพันธ์กับสภาพของสังคมในอนาคตว่าควรเป็นอย่างไร แล้วปรับการศึกษาให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคม หลักสูตรจึงควรควบคุมถึงประสบการณ์ทุกอย่าง ไม่ควรแยกกิจกรรมนอกหลักสูตร เน้นหมวดสังคมศึกษาและไม่แยกวิชาเทคนิคจากวิชาสามัญ มุ่งผลิตเด็กที่มีความรู้ความสามารถในเชิงปฏิบัติมากกว่าวิชาการ¹⁰⁸

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมใช้หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum) และหลักสูตรแบบกระบวนการสังคมและการดำรงชีวิต (Social Process and Life Function Curriculum)¹⁰⁹ การสอนเน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนสำรวจความสนใจและความต้องการของตนเอง ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านปัญหาสังคม พร้อมทั้งหาข้อมูล ข้อเสนอแนะและแนวทางในการปฏิรูปลงสังคม

ในค่านิยมวิชาต่าง ๆ นั้น เมื่อมีเนื้อหาความรู้ใหม่ ๆ จะต้องรวบรวมเอามาไว้ที่โรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาและเรียนรู้ให้มากที่สุด นักเรียนแต่ละคนมีเป้าหมายว่าจะออกไปทำอะไร หรือไปเป็นอะไรในอนาคต จะได้นับศึกษาเรื่องต่าง ๆ ที่ตนสนใจจะทำหรือเป็นในอนาคตเสียตั้งแต่ยังอยู่ในโรงเรียน¹¹⁰

¹⁰⁸ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญาการศึกษาแบบโรงเรียน, หน้า 167.

¹⁰⁹ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 195.

¹¹⁰กัญญา สาขร, หลักการศึกษา, หน้า 119.

โรงเรียน

โรงเรียนตามลัทธิปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมจัดโดยยึดเอาอนาคตเป็นศูนย์กลาง (Future-Centered) เพื่อเป็นการปูพื้นฐานสำหรับโครงสร้างสังคมใหม่ โดยการให้การศึกษามุ่งสนใจและคุณลักษณะที่ต้องการในตัวผู้เรียนเพื่อให้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตได้¹¹¹ โรงเรียนยังมีหน้าที่ผลิตเด็กเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตยและโรงเรียนยังเป็นสถาบันที่สังคมตั้งขึ้นให้ทำงานตามที่สังคมมอบหมาย¹¹² หากต้องการให้สังคมในอนาคตเป็นอย่างไร โรงเรียนก็จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อฝึกอบรมนักเรียนให้มีบุคลิกภาพ มีอุปนิสัย มีทัศนคติและมีความรู้ความสามารถตามนั้น

ผู้สอน

ผู้สอนต้องสามารถทำให้ผู้เรียนเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสรรคสังคมใหม่โดยอาศัยกระบวนการแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในโรงเรียน มีการนำหลักการสำคัญแบบประชาธิปไตยมาใช้¹¹³ ผู้สอนไม่ใช่ผู้รู้และผู้ชี้แนะเพียงคนเดียว แต่เป็นผู้คอยกระตุ้นเร่งเร้าให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ไขเปลี่ยนแปลงขอบกพรองต่าง ๆ ของสังคมเพื่อให้เป็นไปตามทัศนะและหลักการของสมาชิกในสังคม

ผู้เรียน

ผู้เรียนตามปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมจะต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักคุณค่าของสังคม เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันเพื่อการแก้ปัญหาของสังคม ผู้เรียนจะได้รับการฝึกฝนให้รู้จัก

¹¹¹George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, p.64.

¹¹²ไพฑูริย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 93-94.

¹¹³ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 193.

เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำความเข้าใจและแก้ปัญหาสังคมตามแนวทางของ ประชาธิปไตย¹¹⁴ ผู้เรียนจะได้รับการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของ สังคมในอัตราส่วนที่สูงขึ้นกว่าทฤษฎีการศึกษาแบบอื่น ผู้เรียนและประชาชนต้องมีส่วน ร่วมรับผิดชอบอย่างสำคัญในการวางแผนและปฏิบัติงานเพื่อความเจริญของสังคม¹¹⁵

กระบวนการเรียนการสอน

วิธีการสอนยุค "งาน" หรือ "กิจกรรม" เป็นหลักและมีครูเป็นผู้ชี้ นำ มุ่งให้นักเรียนหาประสบการณ์ด้วยตนเองในมากที่สุด และที่สำคัญคือ นักเรียนจะต้องรู้จัก ตัวเอง (Finding the Self) ในรูปร่างจะเป็นอะไร จะทำอะไรในอนาคตแล้วเตรียม ตัวตามแนวทางนั้น ๆ¹¹⁶ ไม่ส่งเสริมการเรียนแบบท่องจำและการสอนแบบบรรยาย ครูและนักเรียนควรทำอะไรก็ได้เพื่อสนองความต้องการของตน การแสวงหาความรู้ด้วย ตนเอง สนใจปัญหาของสังคม เสนอแนะวิธีการแก้ปัญหา บรรยายภาคีในการเรียน การ สอนมีอิสระ ไม่ใช่บังคับ การจัดการเรียนการสอนควรมีความยืดหยุ่น (Flexible Schedule) กำหนดคาบเวลาเรียนในทฤษฎี การค้นคว้าของผู้เรียนและการอภิปรายเป็นสัดส่วนกัน โดยเน้นการอภิปรายเป็นหลัก¹¹⁷ ในการแก้ปัญหาเรื่องราวต่าง ๆ ใช้วิธีการทาง วิทยาศาสตร์ (Scientific Method) วิธีการของโครงการ (Project Method) วิธีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Method) วิธีการเหล่านี้ปรัชญา การศึกษาปฏิรูปนิยมใช้มาก แต่ในขณะเดียวกันปรัชญากลุ่มนี้ยังอาศัยวิธีการของประวัติ- ศาสตร์ (Historical Method) และวิธีการปรัชญา (Philosophical Method) ประกอบกันไปด้วยเพื่อให้การศึกษามีปัญหาต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวางรัดกุมถูกต้อง

¹¹⁴ไพฑูริย์ สินลาวัณย์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 91-92.

¹¹⁵ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญากับการศึกษานอกระบบโรงเรียน, หน้า 169.

¹¹⁶กัญญา สาทร, หลักการศึกษา, หน้า 120.

¹¹⁷ทองปลิว ชมชื่น, หน้า 168.

และสมบูรณ์ที่สุด¹¹⁸

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

คำว่า อัตถิภาวะ มาจากศัพท์มคธ คือคำว่า อัตถิ แปลว่า เป็นอยู่ รวมเข้ากับคำว่า ภาวะ แปลว่า สภาพ ซึ่งคำว่า อัตถิภาวะตรงกับภาษาอังกฤษว่า Existence ซึ่งแปลมาจากศัพท์ภาษาลาตินว่า existentia แปลว่าความมีอยู่¹¹⁹ ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเป็นปรัชญาที่มุ่ง เสริมสร้างให้มนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกและรู้จักใช้เสรีภาพในการเลือกอย่างมีความรับผิดชอบในตัวเอง

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเป็นขบวนการทางความคิดแบบใหม่ของปรัชญา นักคิดที่สำคัญคือ ซอเรน คีร์เคอร์การ์ด (Soren Kierkegard 1813-1855) เป็นนักปรัชญาชาว เดนมาร์ก ซึ่งได้รับการยกย่องในปัจจุบันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเป็นคนแรก ได้เสนอความคิดว่า ปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นทุกคนจึงควรสร้างปรัชญาของตนเองจากประสบการณ์ ไม่มีความจริง นิรันดรให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตายตัว¹²⁰ ต่อมาได้มีนักปรัชญาการศึกษาที่ไต่พยายามจัดระบบของลัทธินี้ให้ดียิ่งขึ้น คือ จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller) และ แวน คลีฟ มอร์ริส (Van Cleve Morris) ตัวอย่างการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาการศึกษา อัตถิภาวนิยมที่ยังคงจัดอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ (Summerhill) ของ เอ เอส เนลล์ (A.S. Neill) ในประเทศอังกฤษ และ โรงเรียนหมู่บ้านเด็กในจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

¹¹⁸ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 92-93.

¹¹⁹กิริติ บุญเจือ, ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 3.

¹²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

แนวความคิดพื้นฐาน

ลัทธินี้ถือว่ามนุษย์ยอมเป็นตัวของตัวเอง มีสิทธิเสรีภาพที่จะทำ ทุก
 คึก ไค่ความประสงค์ และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง (Freedom,
 Choice and Responsibility) มนุษย์เป็นผู้สร้างชีวิตและอนาคตของตัวเอง เป็น
 ปรวิษญาที่สอนให้มนุษย์ยกตัวเองเป็นหลัก (Human Subjectivity) เป็นปรวิษญาที่ต่อต้าน
 ขรรวมชาตินิยม (Naturalism) และจิตนิยม (Idealism) เพราะทั้งสองลัทธิปฏิเสธ
 เสรีภาพของมนุษย์ ดังนั้นอติถิถาวนิยมไค่ปฏิบัติขึ้นมาเพื่อต่อต้านการยึดถือประเพณีเก่าๆ
 ของมนุษย์¹²¹

หลักการสำคัญ

ปรวิษญาการศึกษาอติถิถาวนิยมมีหลักการสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาพอ
 สรูปไค่ดังนี้¹²²

1. เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในทางที่จะเป็นผู้กำหนดอนาคตของ
 ทั่วตัวเองตลอดเวลา และเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนสามารถที่จะเลือกการกระทำของตนเอง
 ตลอดจนรับผิดชอบในการกระทำอันจะมีผลต่อตนเองและสังคม มนุษย์เป็นผู้กำหนดแนว
 ทางชีวิตและโชคชะตาของตนเอง
2. บทบาทและหน้าที่ของการศึกษา คือจะต้องสร้างคนให้เป็น
 ทั่วของตัวเอง สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนมีพัฒนาการในก้านความเป็นทั่วของตัวเอง
 ทั่วเองให้มากที่สุด เพื่อจะได้มีขีดความสามารถเลือกการกระทำของตนให้ดีที่สุดเท่าที่
 จะทำได้

¹²¹ทองปลิว ชมชื่น, ปรวิษญาการศึกษาในระบบโรงเรียน, หน้า 176-177.

¹²²เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม ได้กำหนดจุดมุ่งหมายการศึกษาที่สำคัญไว้ดังนี้

1. เน้นให้ผู้เรียนรู้จักรับผิดชอบกับการกระทำและผลแห่งการกระทำของตน
2. การศึกษาต้องจัดให้มีขึ้นโดยยึดหลักเสรีภาพ และให้ผลจากเสรีภาพนั้นได้ประโยชน์กับทุก ๆ คนทั้งผู้เรียนและครูด้วย¹²³
3. มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง เข้าใจโลกและความสำคัญของการมีอยู่ การศึกษาจะต้องช่วยให้เผชิญปัญหาต่าง ๆ ใค้อย่างฉลาด¹²⁴
4. มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถของตัวเองอย่างเต็มที่¹²⁵

องค์ประกอบทางการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมไม่ถือว่าวิชาใดสำคัญเหนือกว่าวิชาอื่น ถ้าผู้เรียนเห็นว่าวิชาใดจะช่วยให้รู้จักตัวเอง และเข้าใจโลกได้มากวิชานั้นย่อมเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ ศิลป ปรัชญา หรือประวัติศาสตร์ก็ตาม แต่ไม่ว่าวิชาใดก็ตามควรผูกถึงปัญหาเสรีภาพ ความทุกข์ ภัยชนะ ปราถัย

¹²³สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เศลล็คไทย, 2516), หน้า 121-122.

¹²⁴ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษามบพื้นฐาน, หน้า 143.

¹²⁵กิติมา ปรีดีคิลก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 66.

ความซัดเซ้ง ฯลฯ ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของความเป็นมนุษย์¹²⁶ เนื้อหาที่เรียนควร จะเน้นค่านิยมมนุษยศาสตร์แต่ไม่เน้นเนื้อหาหนัก เป็นแค่เพียงเครื่องมือเพื่อบรรจุค มุขหมายเท่านั้น ควรเป็นหลักสูตรของกิจกรรมจริง ๆ ให้นักเรียนวางแผนตามความ สนใจ¹²⁷

โรงเรียน

โรงเรียนมีหน้าที่ในการพัฒนาและส่งเสริมเสรีภาพของแต่ละ บุคคล เพราะถือว่าทุกคนมีความสำคัญในการเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ สภาพแวดล้อมของ โรงเรียนต้องไม่เจาะจงว่าเป็นอย่างไรอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่จะต้องเป็นสถานที่ให้เด็กได้เรียน รู้เพื่อรู้จักตนเอง มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์และควรจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ แบบเพื่อ ให้เด็กเลือกตามความพอใจ โรงเรียนในลักษณะนี้ไม่มีบทบาทโดยตรงต่อสังคม แต่มีบทบาท ในการสร้างคนที่มีวินัยในตนเองอย่างแท้จริงให้แก่สังคม

ผู้สอน

ปรัชญาอภิปทานิยมเน้นที่ให้ผู้เรียนเข้าใจตัวเองเป็นสำคัญ ก็นั้นครูมีหน้าที่ที่จะต้องคอยกระตุ้นหรือเร้าใจให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง สามารถนำศักยภาพ ของตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด¹²⁸ ผู้เรียนมีสิทธิเท่ากัน ไม่มีการบังคับ หรือข่มขู่ให้ไปแนวใดแนวหนึ่ง (Nondirective)¹²⁹ ครูต้องจริงจังในวิชาที่สอน ต้องซื่อสัตย์และจริงใจต่อผู้เรียน ลักษณะสำคัญของผู้สอนตามปรัชญาการศึกษานี้ต้อง เป็นผู้เคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้เรียน

¹²⁶ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 127-128.

¹²⁷ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

¹²⁸ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 154-155.

¹²⁹ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้สอนคือ การช่วยกระตุ้นให้
 ผู้เรียนรู้จักการแก้ปัญหาและต่อสู้กับกรอบของสังคมต่าง ๆ เช่น ค่านิยม ขนบธรรมเนียม
 ประเพณี ความเชื่อทางศาสนาบางประการที่ทำให้เสรีภาพในการเลือกทางเดินของชีวิต
 น้อยลง ช่วยให้ผู้เรียนมองโลกกว้างขึ้น มีความศรัทธาในกรอบของชีวิตที่คนในสังคมทั้งขึ้น
 น้อยลงไป¹³⁰

ผู้เรียน

ในปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมนี้ นักเรียนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ
 ที่สุดในกระบวนการเรียนการสอน นักเรียนเป็นผู้มีอิสระและเสรีภาพในการเลือกสิ่งที่จะ
 เรียนตามความสนใจ จะเรียนคนเดียวหรือเรียนเป็นกลุ่ม¹³¹ และมีอิสระในการเลือก
 สรรคคุณธรรม ค่านิยมได้อย่างเสรี โดยมีความรับผิดชอบต่อตัวเองต่อผู้ออกพื้นที่ต่าง ๆ
 ที่ตนเองมีอยู่ ทั้งจะต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

กระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมให้ความสำคัญของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง
 การเรียนการสอนจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและรู้จักตัวเองเป็นสำคัญคือ เห็นว่าการเรียน
 รู้ของผู้เรียนควรเริ่มต้นที่ความอยากรู้ของผู้เรียนเอง ไม่ใช่เริ่มต้นที่ความรู้ที่ครูจะ
 ถ่ายทอดให้¹³² ในการเรียนการสอน ครูไม่ควรใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ไปให้ผู้เรียน
 โดยตรง แต่ใช้วิธีการเสนอแนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความ

¹³⁰ เกียรติวรพร อมาตยกุล, "ศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาอัตถิ
 อัตถิภาวนิยม (Existentialism)", วารสารครุศาสตร์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 2
 (ตุลาคม-ธันวาคม 2528): 66.

¹³¹ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

¹³² เกียรติวรพร อมาตยกุล, "ศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาอัตถิ
 อัตถิภาวนิยม (Existentialism)", หน้า 65.

อยากรู้อยากเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของผู้เรียน การเตรียมการสอนที่ตายตัวชัดเจนไม่จำเป็นเพราะเท่ากับครูกำหนดให้เด็ก จะต้องให้เด็กมีอิสระที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและวางแผนการเรียนของเขาเอง¹³³ วิธีการเรียนการสอนที่ใช้โคคิที่สุกคือ การให้โคลงมือทำเอง การอภิปรายโต้ตอบ สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ และครูจะต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน รวมทั้งข้อโต้แย้งต่าง ๆ คอย

พุทธปรัชญาการศึกษา (Buddhism)

พุทธปรัชญาการศึกษา เป็นลัทธิปรัชญาการศึกษาที่ยึดเอาพุทธธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา วิจิตร เกกวิสิษฐ์ กล่าวถึงพุทธปรัชญาการศึกษาว่า

พระศกทางการศึกษาของพุทธปรัชญา เป็นพระรศคนที่มีอยู่จริงในพระไตรปิฎกและอรรถกถา และสามารถนำมาประมวลเชื่อมโยงให้เป็นระบบโคตามแบบนิยมของปรัชญาการศึกษาโคจริง โคคมีเมทาพิสิคส์ ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ เป็นพื้นฐานทางความคิดอย่างมั่นคง นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายและอุดมคติที่แน่นอน ตลอดจนมีแนวทางจัดหลักสูตร มีวิธีการเรียนและการสอนเป็นลักษณะพิเศษของตนโคโดยเฉพาะ ปรัชญาการศึกษาของพุทธปรัชญาเริ่มคนจากความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ปรัชญาการศึกษาของพุทธปรัชญาจึงมีโคเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางความคิด แต่เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของชีวิตจริง ฉะนั้นจึงสามารถที่จะนำมาปฏิบัติโคจริง¹³⁴

พุทธปรัชญา หมายถึง ความรู้แจ้งของผูรู ความรู้แจ้งในที่นี้คือความรู้แจ้งในความจริงของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ความรู้แจ้งคังว่านี้เกิดจาก

¹³³ไพฑูรย์ ลินลารัตน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

¹³⁴วิจิตร เกกวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 187.

การเล่าเรียนฝึกฝนจำแนกแยกแยะและคิดค้นคว้าเหตุผลตามที่ เป็นจริงจนกระทั่งได้พบกับความเป็นจริงหรือสัจธรรมในที่สุด¹³⁵

ความเป็นมา

ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีในอดีตนั้น ประเทศไทยได้ยึดถือเอาพุทธธรรม เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาเป็น อย่างมาก แต่ในระยะหลังเมื่อประเทศไทยจัดการศึกษาตามแบบอย่างของประเทศตะวันตก มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ปรากฏว่าได้เกิดปัญหาทางการศึกษาขึ้นหลายประการ เพราะ "พบว่ามีความซึกเขินไปกันไม่ได้สนิทกับคานิยมและนิสัยอย่างไทย ๆ ผลที่สุดปรัชญาต่าง ประเทศที่ส่ง เข้ามานั้นก็ดูจะเลื่อนลอยไร้ความหมายและไม่ยังประโยชน์แก่การศึกษาของ ไทยกว่าที่ควร"¹³⁶ ดังนั้นจึงมีนักการศึกษาไทยหลายท่านได้พยายามนำหลักพุทธธรรม มาเป็นปรัชญาแม่บทในการจัดการศึกษาของไทย

ผลงานชิ้นแรกที่ยพยายามจะเสนอปรัชญาการศึกษาไทยอย่างมีระบบคือ ผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ท่านได้เขียน "พุทธศาสนากับการศึกษา แฉนใหม่"¹³⁷ โดยเสนอระบบปรัชญาการศึกษาที่ยึดหลักพุทธธรรมในพระพุทศาสนาเป็น ปรัชญาแม่บท เป็นผลงานที่ได้รับความสนใจและมีผู้วิจารณ์ความถูกต้องของปรัชญาการศึกษา นี้กันมาก แต่ก็นับว่าเป็นก้าวแรกที่มีผู้สนใจปรัชญาการศึกษาไทยกันอย่างจริงจัง หลังจากนั้น ได้มีนักการศึกษา นักปรัชญาและผู้รู้ อื่นหลายท่าน พยายามเสนอแนวคิดในการนำ พุทธปรัชญามาเป็นปรัชญาการศึกษาให้ได้นือหาสาระที่ซึกเขินยิ่งขึ้น

¹³⁵ จิตรกร ทั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 76.

¹³⁶ เอกวิทย์ ๗ ถกลาง, "อันอาจนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาของเราเอง," รายงานการประชุมทางวิชาการ เรื่องพระพุทศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย, กรมการศาสนา, 2523, หน้า 61.

¹³⁷ สาโรช บัวศรี, พุทธศาสนากับการศึกษาแฉนใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การ ค้ำจุนสภา, 2516) หน้า 4-40.

แนวความคิดพื้นฐาน

พุทธปรัชญามีความเชื่อว่าธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์คือทุกข์ จุดมุ่งหมายของการศึกษาในทรรศนะของพระพุทธศาสนาคือความหลุดพ้นจากทุกข์ เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นอุปการณเพื่อบรรลุดูจุดมุ่งหมายนี้ทั้งในแง่โลกและในแง่ของศาสนา¹³⁸ ธรรมชาติของมนุษย์ในแง่อื่น ๆ อาจนำมาอธิบายในแง่ของการศึกษาเพิ่มเติมได้อีก เช่น ในแง่กฎของกรรม หมายถึงความก้าวหน้าหรือความเสื่อมทางการศึกษาขึ้นอยู่กับตนเอง ในแง่ของปัจเจกสมุบัติ หมายถึงธรรมชาติสัมพันธ์ของมนุษย์ต้องพิจารณาสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในแง่ของไตรลักษณ์ หมายถึงธรรมชาติที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ควยวิธีการศึกษา ทั้งนี้เป็นต้น¹³⁹

หลักการสำคัญ

พระราชวรมุณี ไท่กล่าวถึงหลักไตรสิกขา หรือหลักการการศึกษา 3 ประการ พอสรุปได้ดังนี้¹⁴⁰

1. การฝึกฝนอบรมในค่านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริต ทางกาย วาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา
2. การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลุกฝังคุณธรรม สร้างเสริม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา
3. การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลาย ตามเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติด ถือมันในสิ่งต่าง ๆ ทั้กิเลสกับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า

¹³⁸ วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" หน้าบทคัดย่อ.

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าบทคัดย่อ.

¹⁴⁰ พระราชวรมุณี, ปรัชญาการศึกษาไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลด์ คิมทอง, 2525), หน้า 166-167.

อภิปรัชญาศึกษา

หลักการการศึกษา 3 ประการนี้ จักวางขึ้นไว้โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่าวิธีแก้ปัญหของอารยชน หรืออริยมรรค แปลว่าทางดำเนินสู่ความดีทุกครั้งที่ทำให้เป็นอริยชน ได้แก่ มรรค อันมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (คำริชชอบ) สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ)

ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ไคมีผู้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายการศึกษาตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษาไว้ต่าง ๆ กัน ดังต่อไปนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า "การศึกษานี้เพื่อมนุษย์จะมีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้โดยการทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และมีการประพฤติกกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์"¹⁴¹ ทั้งนี้เพราะ "สัญชาตญาณอย่างสัตว์" (Animal Instinct) ก็คือสัญชาตญาณที่มีความเห็นแก่ตัวจักนั้นเอง

พระราชวรรมณี ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาว่า "จุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นอันเดียวกับจุดหมายของชีวิต เรียกว่าตามภาษาพระว่า ความหลุดพ้น (วิมุตติ - Freedom) ได้แก่ความปลอดภัยโปร่ง โล่ง เป็นอิสระ หมายถึงสภาพชีวิตที่พร้อมสำหรับใช้ประโยชน์มากกว่าการใช้ประโยชน์นั่นเอง"¹⁴²

¹⁴¹พุทธทาสภิกขุ, บรมธรรมภาคต้น (กรุงเทพมหานคร: ชรรมทานมูลนิธิ, 2518), หน้า 121.

¹⁴²พระราชวรรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 32.

สังวร พรหมเสน กล่าวถึงความมุ่งหมายของพุทธปรัชญาการศึกษาว่า "สาระสำคัญอยู่ที่การสร้างและการเสริมความรู้เพื่อพัฒนาชีวิต หรือยกระดับชีวิตจิตใจให้สูงขึ้นโดยลำดับ จากอนารยะมาสู่ความเป็นอารยะ ทั้งในแง่ปัญญา และพฤติกรรมที่แสดงออกมามาก" ¹⁴³

สาโรช บัวศรี กล่าวว่า ความมุ่งหมายหลักของการศึกษาคือ

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง (รู้จักขั้นที่ 5) และรู้จักทุกขหรือปัญหาของตนเอง อันยอมสละเบียดมาจากอกุศลมูล และเพื่อจะไถ่ถอนตนให้หลุดพ้นไปจากทุกขหรือปัญหานั้น ๆ
2. เพื่อให้เกิดความรู้และความสามารถที่จะคิดเป็น (รวมเรียกปัญญาธรรม) ตลอดจนทั้งความรับผิดชอบและสมรรถภาพทั้งปวง อันจะเป็นเครื่องมือในการกับทุกขหรือแก้ปัญหาและปรับปรุงสภาพของสังคมและของตัวมนุษยเอง
3. เพื่อให้เกิดคุณธรรมและศีลธรรมขึ้นในใจ สำหรับช่วยสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีในมนุษยมนุษย์ ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม ¹⁴⁴

จิตรกร ตั้งเกษมสุข กล่าวว่า "เป้าหมายของการศึกษาย่อมเป็นสิ่งเดียวกันกับเป้าหมายของชีวิต ในเมืองเป้าหมายของชีวิตในทางพุทธปรัชญาคือการบรรลุดุสภาวะที่ปราศจากทุกข ดังนั้นการบรรลุดุสภาวะที่ปราศจากทุกขจึงเป็นเป้าหมายสุดยอดของการศึกษาค้น" ¹⁴⁵

ตามที่นักการศึกษาและผู้นานาชาติกล่าวถึงจุดมุ่งหมายการศึกษาตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษานั้น พอสรุปได้ว่า มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ปราศจากความเห็นแก่ตัว เป็นคนที่เข้าใจในตนเอง สามารถแก้ปัญหาในชีวิตและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

¹⁴³สังวร พรหมเสน, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์" ใน ศึกษา ศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา, หน้า 21.

¹⁴⁴สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาในประเทศไทย" ใน จุดยืนและทิศทางการศึกษาไทย, หน้า 7.

¹⁴⁵จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 91.

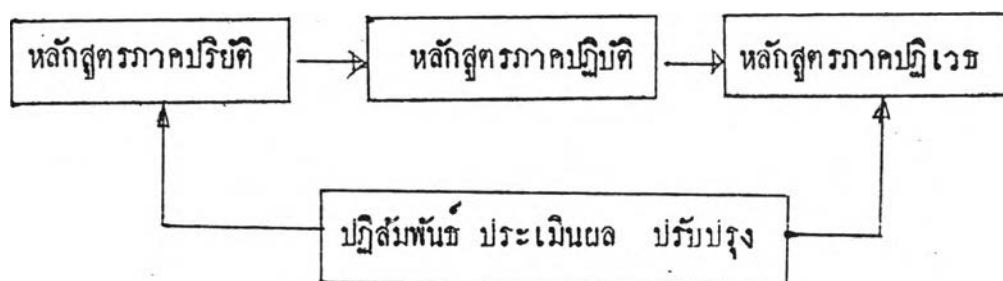
องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรตามแนวทฤษฎีปรัชญาการศึกษาจักตามความเชื่อเบื้องต้นที่ว่าการศึกษามุ่งผลิตคนที่มีความประเสริฐทั้งทางโลกและทางธรรม โดยใช้สติปัญญาในการแสวงหาสัจธรรม ตลอดจนวิธีแก้ปัญหาเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ลัทธิภายนอกและภายในจิตใจได้ ทั้งนี้เนื้อหาวิชาควรประกอบด้วยวิชาที่วัดความรู้ความสามารถ ทักษะ และทักษะสำหรับไปพัฒนาพฤติกรรม หรือเนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพและวิชาที่จำเป็นต่อการพัฒนาจิตใจ¹⁴⁶

หลักสูตรตามแนวทฤษฎีปรัชญาการศึกษา แบ่งเป็นสามภาค ดังนี้¹⁴⁷

ภาคปริยัติ คือ ภาคทฤษฎีและเหตุปัจจัยของหลักสูตรทั้งหมด

ภาคปฏิบัติ คือ ภาคลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติ เน้นการเรียนการสอนด้วยการปฏิบัติจริง

ภาคปฏิเวธ คือ ภาคที่เป็นผลลัพธ์ ซึ่งบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรในระดัต่าง ๆ ซึ่งรวมการประเมินผลด้วย

¹⁴⁶ วิจารณ์ วิเชียรโชติ และ นวอเพ็ญ วิเชียรโชติ, "หลักสูตรเพื่อพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมตามแนวทฤษฎีศาสตร์" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวทฤษฎีศาสตร์ ภาค 8 การพัฒนาหลักสูตร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ต, 2526), หน้า 51.

¹⁴⁷ วิจารณ์ วิเชียรโชติ, "ปรัชญาการศึกษาระบบอารยนิยมตามแนวทฤษฎีศาสตร์" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวทฤษฎีศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา, หน้า 35.

จิตรกร ตั้งเกษมสุข กล่าวถึงเนื้อหาของหลักสูตรว่าจะต้องประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ ส่วนหนึ่งและเนื้อหาที่จำเป็นต่อการพัฒนาในทางจิตใจอีกส่วนหนึ่ง¹⁴⁸ เพราะการพัฒนาความเป็นมนุษย์ (Manhood) จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมกัน

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักสูตรที่ประกอบด้วยแผนการศึกษา 4 อย่าง คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา สรุปได้ดังนี้¹⁴⁹

พุทธิศึกษา นอกจากให้รู้หนังสือแล้วจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่สำคัญที่สุดในชีวิตคือ ภูษา เกิดมาทำไม เกิดมาเพื่ออะไร คำตอบคือเกิดมาเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้

จริยศึกษา ต้องอบรมให้รู้จักทำลายความเห็นแก่ตัว หรือความเห็นแก่พวกของตัว ต้องเพิ่มไปด้วยความสำรวม ความมีชัยสันตมากขึ้นทุกที ๆ

พลศึกษา คือการศึกษาเพื่อให้มีกำลัง ต้องประกอบด้วยกำลังสองประเภทคือ กำลังทางวัตถุและกำลังทางวิญญาณหรือกำลังทางจิต เพราะต้องฝึกให้จิตมีสมาธิจึงจะสามารถควบคุมบังคับกำลังกายให้เดินไปถูกทางได้

หัตถศึกษา คือวิชาชีพทุกแขนงทั้งภาคปฏิบัติและภาควิชาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้และวิชาชีพเป็นอุปกรณ์ในการเลี้ยงชีพ เป็นหนทางให้มนุษย์ได้เสาะแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ

วิจิตร เกกวิสิษฐ์ ได้กล่าวถึงหลักสูตรในพุทธปรัชญาไว้ดังนี้

จุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธธรรมคือ การหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง หรือการมีเสรีภาพอันสมบูรณ์ของชีวิต (Freedom) ธรรมศนะนี้เป็นฝ่ายศาสนา แต่พุทธปรัชญาได้แบ่งการศึกษาเป็น 2 แบบ คือ อคาริยะ และอนุคาริยะ หลักสูตรจึงต้องแบ่งเป็น 2 แบบ คือ แบบศาสนาและแบบฆราวาส หลักสูตร

¹⁴⁸จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 108-109.

¹⁴⁹พุทธทาส ภิกขุ, การศึกษาคืออะไร (กรุงเทพมหานคร: ชรรมัญชา, 2512), หน้า 77-92.

แบบศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งต้องเน้นหนักเรื่องจริยธรรมล้วน ๆ เพราะมุ่งพัฒนาจิตเป็นส่วนใหญ่ ส่วนหลักสูตรแบบชาวยุโรป ต้องเป็นความรอบรู้ที่เหมาะสมกับชีวิตชาวยุโรปครองเรือน พุทธปรัชญาไม่โคโยติเสขวิชาการ และเทคนิคที่เกิดขึ้นใหม่ ความรู้จะเป็นอย่างไรก็ตาม อาจพิจารณาเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับชีวิตโค แต่ปัญหาที่พุทธปรัชญาเน้นมากที่สุดคือ ความรู้ของถูกกับจริยะเสมอ (วิชาจรณสมฺปนฺโน)¹⁵⁰

จากที่มีนักการศึกษาและผู้รู้หลายท่านได้กล่าวถึงหลักสูตรตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาไว้นี้ พอสรุปได้ว่า จะต้องเป็นหลักสูตรที่เน้นการฝึกฝนอบรมทางค่านิยม จิตใจและคุณธรรมของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนวิชาอื่น ๆ นั้นให้เลือกเรียนไปตามความเหมาะสมเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

โรงเรียน

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงการจัดโรงเรียนว่า จะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่จะเหนี่ยวโน้มนำ ส่งเสริม จูงใจและปลุกเร้าให้เกิดความศรัทธาที่จะเรียนรู้ ซึ่งจะประกอบไปด้วยปัจจัยต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้¹⁵¹

1. ความเจียมสงบ การสร้างบรรยากาศที่เจียมสงบมิใช่การข่มขู่บังคับห้ามนักเรียนพูด หรือห้ามนักเรียนลุกจากที่นั่ง แต่เน้นที่การมีส่วนร่วม คือ สบายกาย วาจา ใจ การฝึกหัดแผ่เมตตา การฝึกสมาธิอย่างง่าย ๆ เป็นการฝึกหัดให้นักเรียนรู้สึกตัวอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไรอยู่
2. ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ การจัดชั้นเรียนมิได้จำกัดอยู่ภายในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น แต่ให้นำธรรมชาติเข้ามาสู่ชั้นเรียนและนำนักเรียนออกไปสู่สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และเป็นแหล่งวิทยาการในชุมชน ทำให้นักเรียนได้สัมผัสประสบการณ์ตรงด้วยวิธีการที่ประหยัดและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

¹⁵⁰ วิจิตร เกตุวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท", หน้า 150-151.

¹⁵¹ สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีนคร, 2528), หน้า 79-81.

3. ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ คือจัดห้องเรียน ใ้หนาสนใจอยู่เสมอ เช่นการจัดห้องเรียนพิเศษตามลักษณะวิชาที่เรียน มีการตกแต่งห้องเรียนด้วยสื่อต่าง ๆ ในโอกาสที่สำคัญ มีการเปลี่ยนกลุ่มนักเรียน เปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจไม่รู้สึกจำเจเบื่อหน่าย

4. ความสะดวกมีระเบียบและเรียนง่าย เป็นการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อฝึกลักษณะนิสัยและฝึกหัดอบรมการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ สภาพของห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพงหรูหรา แต่จะต้องกวักชวนให้มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ

ผู้สอน

โคมีผู้กล่าวถึงผู้สอนตามลักษณะของพุทธปรัชญาการศึกษาไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ โคลกล่าวถึงบทบาทของครู สรุปได้ดังนี้¹⁵²

1. เป็นผู้นำโลกในค่านิยมวิชา ครูเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต โดยผ่านทางศิษย์ ทั้งนี้เพราะโลกจะดีจะเลวก็เพราะคนในโลก คนในโลกจะดีหรือเลวก็เพราะการศึกษา และการศึกษาจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับครูเป็นผู้สร้าง

2. ครูคือ ผู้สร้างโลก เพราะครูให้การศึกษายังไร คนในโลกก็เป็นอย่างนั้น แล้วโลกก็เป็นอย่างนั้น

3. ครูกับความมรอกของสังคม ต้องทำให้แต่ละคนอยู่รอดตามหลักธรรม คือรอดจากกิเลส ตัณหา อวิชชา เมื่อวิญญาของแต่ละคนรอด จึงจะเป็นความรอดของสังคม

ดังนั้นบทบาทของครูจะต้อง เป็นผู้นำทางวิญญา สอนให้ทุกคน รู้จักชีวิต รู้จักหน้าที่ในค่านิยมวิชา เมื่อแต่ละคนประพฤติตามนั้นก็มีความรอดเกิดขึ้นทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม

¹⁵²พุทธทาสภิกขุ, ธรรมสำหรับครู (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529), หน้า 195-206.

พระราชวรมณี กล่าวถึงหน้าที่ของครูในขบวนการศึกษา
สรุปได้มี 2 อย่างคือ¹⁵³

1. เป็นศิปปทายก คือ ผู้ให้ศิลาปริทยา หรือผู้ถ่ายทอด
ศิลาปริทยา เป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและทางปัญญาของมนุษยชาติ ค้นคว้าแสวงหา
ความรู้ให้กว้างขวางลึกซึ้งแล้วนำเอาวิชาการที่สั่งสมมาถ่ายทอดให้ศิษย์ เพื่อนำศิลาปริทยา
นั้นไปใช้ทำกิจการให้เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป

2. เป็นกัลยาณมิตร คือ การเป็นผู้ชี้แนะ เป็นผู้กระตุ้น
เตือนให้ศิษย์รู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญา ฝึกการใช้ปัญญา และรู้จักรับผิดชอบ สร้างสมคุณธรรม
ให้เกิดมีขึ้นในตน ให้เป็นคนไม่มีทุกข์ไม่มีปัญหา

สุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึงบทบาทของครู สรุปได้ดังนี้¹⁵⁴

1. ครูต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อศิษย์ มีจิตใจที่เอื้อ
อาทรต่อกัน มีความเมตตา กรุณา เป็นผู้ชี้แนะและช่วยเหลือไต่ทั้งในทางวิชาการและการ
ดำเนินชีวิต

2. ครูเป็นผู้มีความสามารถและปฏิบัติในสิ่งที่ตนรู้ได้จริง
ครูจึงต้องหมั่นแสวงหาความรู้และฝึกฝนตนเองให้รู้จัก รู้จริง และรู้แจ้งในสิ่งที่ตนสอน ทำ
ให้สามารถสอนได้ลึกซึ้งกว้างขวาง มีสาระประโยชน์

3. ครูต้องหาแนวทางปรับปรุงวิธีสอนหลาย ๆ วิธี เพราะ
วิธีสอนที่ดีทำให้ศิษย์มีความตื่นเต้น ตั้งใจตั้งใจได้เรียนรู้

4. ครูต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี เพื่อสร้างความเลื่อมใส
ศรัทธาแก่ศิษย์ ครูจึงควรเป็นผู้ที่ระมัดระวังตนให้มีความสะอาด (ทั้งกายและจิต) มีความ
แจ่มใส สงบสรววม สง่างามเผยแผ่ความมั่นใจในตนเอง

¹⁵³พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 130-132.

¹⁵⁴สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิสโมณสิการ, หน้า 82.

แสง จันทร์งาม กล่าวถึงลักษณะผู้สอนที่ดีตามหลักพุทธปรัชญา
การศึกษาว่าควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้¹⁵⁵

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ การสอนนั้นมุ่งให้
ผู้เรียนพ้นจากความทุกข์ ไม่หวังผลสิ่งใดตอบแทน
2. ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งยโส ไม่ถือยศถือศักดิ์
3. มีความอดทน ใจเย็น
4. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า ไม่เข้าข้างผู้เรียน
บางคนหรือชอบผู้เรียนบางคน
5. มีความรวบคณ พิจารณาดีถ้วน ไม่คัดสินใจอย่างหุนหัน
พลันแล่น
6. มีความประพฤติน่าเคารพบูชา เป็นแบบอย่างที่ดีทาง
ความประพฤติ ครูจะต้องเป็นผู้แนะ และผู้นำ จะต้องปฏิบัติในสิ่งที่ตนสอน
7. รู้จักระมัดระวังปัญญาของผู้เรียน และปรับปรุงวิธีการสอน
ของตนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม

กัลยาณมิตร ตามคำอธิบายของพระราชวรมุนี ประกอบด้วย
คุณสมบัติ 7 ประการ คือ¹⁵⁶

1. บีโย - น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม
ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม
2. ครู - นำเคารพ ในฐานะประพฤติน่าเคารพแก่ฐานะ ให้
เกิดความรู้สึกภูมิใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

¹⁵⁵แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า (กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์บรรณาคาร, 2526), หน้า 24-30.

¹⁵⁶พระราชวรมุนี, ทจนานุกรมพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์
ราชวิทยาลัย, 2518), หน้า 170.

3. ภาวนีโย - นายกย่อง ควรเอาอย่างในฐานะทรงคุณ คือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเอง

4. อตุตา - รู้จักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไร ควรจะพูดจะใช้อย่างไร คอยแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกฺขโม - อทนต์อดยศาคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำ ปรึกษาซักถามทุกอย่างอยู่เสมอ อทนต์ หังได้ไม่เบื้อ

6. คมฺภีรญฺจ กถิ กตุตา - กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้

7. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย - ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

วิจิตร เกกวิสิษฐ์ กล่าวว่า ความสำคัญของครูในฐานะเป็น ภัลยาณมิตรนั้น มีความสำคัญต่อศิษย์มาก เพราะสามารถนำศิษย์ให้มีความประพฤติเรียบร้อย ได้ในเบื้องต้น ก่อนการที่จะนำเข้าสู่วิชา และในการนำศิษย์เข้าสู่วิชานั้น ครูก็จะสามารถ ปรุงศิษย์ให้ก้าวขึ้นสู่บันไดแห่งความรู้โดยลำดับได้ไม่ยาก¹⁵⁷

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้สอนตามแนวคิพุทธปรัชญาการศึกษา จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความเป็นภัลยาณมิตรต่อผู้เรียน ตั้งใจสอนด้วยความมุ่งหวังที่จะใช้ ศิษย์เป็นคนที่มีคุณธรรมของสังคม ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดี ปฏิบัติได้จริงและมีวิธีสอน หลหลาย ๆ แบบที่สามารถเข้าใจให้ผู้เรียนสนใจได้เป็นอย่างดี

ผู้เรียน

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้เรียนตามหลักพุทธปรัชญา สรุปได้ ว่า ชีวิตนักศึกษาที่แท้จริงจะต้องเป็นไปในลักษณะที่ใกล้ชิดกรรมธรรมยิ่งขึ้นไปทุกที กล่าวคือ

¹⁵⁷วิจิตร เกกวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท", หน้า 146.

ต้องเป็นตัวของตัวโดยธรรมดา ไม่ใช่เป็นตัวของตัวโดยกิเลส ชีวิตประจำวันของนักศึกษา จะต้องให้เต็มอยู่ด้วยการศึกษาที่ถูกต้องคืออยู่ในระบบที่เรียกว่า Plain Living-High Thinking กล่าวคือ Plain Living คือ กินอยู่อย่างต่ำ, High Thinking คือ มุ่งกระทำอย่างสูง หมายถึง ความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เพื่อไม่ให้โอกาสแก่กิเลส แทะมุ่งกระทำที่สูงที่สุดในค่านทางจิต ทางวิญญาณให้แก่บรมธรรม¹⁵⁸

พระราชวรมณี โถกกล่าวถึง หน้าที่และบทบาทของผู้เรียน สรุปได้ว่า ผู้เรียนมีหน้าที่โดยตรงคือการสร้างการศึกษาให้เกิดขึ้นแก่ตนหรือการทำให้เป็นผู้มีการศึกษา โดยการรู้จักใช้ประโยชน์จากกัลยาณมิตรและการรู้จักคิดที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ เท่าที่จะยังผลให้เกิดปัญญาที่แท้จริงมาช่วยอสรภาพและความทุกข์ ผู้เรียนที่ได้รับผลสำเร็จจากการศึกษาและจะเจริญงอกงามขึ้นในแนวทางของอัครดะ 2 อย่าง คือ

1. อัครดะ ประโยชน์ตน คือ ความเจริญงอกงามที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเขา ได้แก่ความงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรม
2. ปรัตถะ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น เช่น รู้จักหน้าที่ รู้จักความรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้จักรักษาระเบียบวินัยของสังคม คือชีวิตของเขาได้เกื้อกูลแก่ผู้อื่น เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตที่ร่วมกันของคนทั้งหลาย¹⁵⁹

วิจิตร เกศวิสิษฐ์ กล่าวว่า บทบาทของผู้เรียนในทรรศนะของพุทธปรัชญานั้นเน้นเรื่องวินัยหรือการปฏิบัติตามแบบแผน แต่มิได้หมายความว่าไม่ได้มีการส่งเสริมให้รู้จักกำหนดแบบอย่าง หรือแบบแผนของตนเอง พุทธปรัชญาสนับสนุนให้มีเสรีภาพทางการคิด (โยนิโสมนสิการ) และเลือกแบบแผนที่ดีอยู่แล้ว (ขุมวิจย) แต่ต้องเป็นไปตามเหตุผลและข้อกีดกันอันเหมาะสมทางจริยะในหลาย ๆ แง¹⁶⁰

¹⁵⁸ พุทธศาสนิกชน, การศึกษาคืออะไร, หน้า 76-98.

¹⁵⁹ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 134-135.

¹⁶⁰ วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท", หน้า 189.

จิตรกร ทั้งเกษมสุข โค้วลาวถึง บทบาทของผู้เรียน สรุปได้ว่า ผู้เรียนจะฝึกอบรมตนอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ มองสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงและมีทัศนคติต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง เป็นผู้ที่ยินดีรับฟังคำแนะนำสั่งสอน ตลอดจนความคิดเห็นของบุคคลทั่วไป เป็นคนใจกว้างต่อแหล่งความรู้ต่าง ๆ แต่ต้องมีวิจารณญาณอย่างถ่องแท้ด้วยตนเองแล้วจึงจะยอมเชื่อถือ เป็นผู้มีความละเอียดลึกซึ้งในการศึกษาค้นคว้า เรียกว่าเป็นผู้มีวิญญานแห่งการเป็นนักวิจัย ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นผู้ที่พร้อมจะทำประโยชน์เพื่อสังคมโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว¹⁶¹

บทบาทและหน้าที่ของผู้เรียนตามที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่าผู้เรียนตามแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษานั้นจะต้อง เป็นผู้ที่มีมั่นฝึกอบรมตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักประหยัด มีความละเอียดลึกซึ้งในการพิจารณาความรู้ที่ได้รับและจะต้องมีความรับผิดชอบ และทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษา ได้มีนักการศึกษาและผู้รู้ได้อธิบายไว้ต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายลักษณะสำคัญของการเรียนการสอน สรุปได้ดังนี้¹⁶²

1. สอนเท่าที่ควรสอน คือ นักเรียนควรจะได้เรียนเฉพาะที่จำเป็นที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่เรียนกว้างขวางไปมากมายแต่ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์เท่าที่ควร
2. สอนอย่างชัดเจน ขอบให้หมด คือ ให้รูว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร เปรียบเทียบได้กับสิ่งใด มีที่อย่าง ก็ลักษณะ ไม่สอนให้ออกนอกไปจากที่มันเกี่ยวข้องกับอยู่กับการที่ควรจะรู้

¹⁶¹จิตรกร ทั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 129-133.

¹⁶²พุทธทาสภิกขุ, ธรรมสำหรับครู, หน้า 139-143.

3. สอนมีเหตุผลอยู่ในตัว เป็นคำสอนที่ชัดเจน เป็นที่พอใจ ไม่ติดหลักทางตรรก ไม่ว่าจะมีมองค่านใดก็ยังคงเป็นสิ่งที่ถูกต้องอยู่เสมอ
4. สอนชนะน้ำใจผู้ฟัง ผู้ฟังหมกปัญหาจะคัดค้าน เพราะมีคำอธิบายที่ทำให้หมกแ่งที่จะคัดค้านโต้เถียง จนผู้ฟังยอมรับยอมปฏิบัติตาม
5. สอนให้เกิดความราเริงตามสมควร เพราะเป็นหลักธรรมชาติ ที่ทุกคนชมความราเริง การเรียนการสอนนั้นมันควรจะสนุกมากกว่าเหงาหงอย หน้าง หนองจำ

6. สอนให้ผู้ฟังเกิดความกล้าที่จะปฏิบัติตาม ไม่สอนให้เกิดความกลัว ซึ่งมีทำลายเสรีภาพ ต้องสอนให้เกิดความกล้า ยิ่งฟังยิ่งกล้า ยิ่งอยากที่จะปฏิบัติ

สาโรช บัวศรี ได้เสนอแนะให้จัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีแก้ปัญหาตามชั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ คือ ชั้นทุกข์ ชั้นสมุทัย ชั้นนิโรธ ชั้นมรรค โดยใ้เน้นว่าให้พิจารณาเรื่องวิธีการ หรือขั้นตอนของอริยสัจเท่านั้น มิใ้พูดถึงเรื่องเนื้อหาหรือรายละเอียดของอริยสัจแต่ประการใ้¹⁶³

สุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึง การเรียนการสอนตามแนวพุทธปรัชญาว่าจะต้องจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนใ้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และใ้ใ้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกกาย นำไปสู่อการปฏิบัติจนประจักษ์จริง เรียกว่าการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โดยมุ่งเน้นใ้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และศิษย์ใ้มีโอกาสคิดแสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใ้ปัญหาแก้ปัญหาใ้ได้อย่างเหมาะสม¹⁶⁴

¹⁶³สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา, หน้า 17.

¹⁶⁴สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, หน้า 84.

พระราชวรมุนี กล่าวว่า จุดเริ่มต้นหรือแหล่งที่มาของการศึกษาที่เป็นบ่อเกิดของสัมมาทิฐิ มี 2 ประการ คือ¹⁶⁵

1. ปรโตโมสะ แปลว่า เสียงจากที่อื่น หรือการชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา ชาวสาร ขอสัจแจงอธิบายจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้เลียนแบบจากแหล่งต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องถึงาม
2. โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยกกาย หรือคิณุกวิธี หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการที่สำคัญ ๆ มี 10 วิธีดังต่อไปนี้
 1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้รู้จักสภาวะตามที่เป็นจริง เพื่อค้นหาหนทางแก้ไขปัญหา
 2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เพื่อมุ่งให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะของมัน
 3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือมองเหตุการณ์ สถานการณ์ ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย อย่างรู้เข้าใจธรรมชาติของมันซึ่งจะต้องเป็นไปอย่างนั้น
 4. วิธีคิดแบบแก้ปัญห หรือวิธีคิดแบบอริยสัจ
 5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นวิธีคิดในระดับปฏิบัติการหรือลงมือทำ คือการที่ปฏิบัติกิจต่าง ๆ โดยรู้เข้าใจถึงหลักการและความมุ่งหมายของเรื่องนั้น ๆ
 6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก คือมองให้ครบทั้งข้อดีข้อเสีย และทางแก้ไขให้หลุดรอดจากขอบกพร่องต่าง ๆ

¹⁶⁵พระราชวรมุนี, "ความคิด: แหล่งสำคัญของการศึกษา" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา, หน้า 57-70.

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดที่ใช้
ไ้มากในชีวิตประจำวัน คุณค่าแท้ คือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการ
ของชีวิตโดยตรง ส่วนคุณค่าเทียม หมายถึงประโยชน์ของสิ่งที่มีมนุษย์แปรปรนสนองศรัทธา
ของตนเอง

8. วิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดในแนว
สัจจกัณฑ์หรือบรรเทาและชักเกลาคณิศา สำหรับส่งเสริมความเจริญของงามแห่งคุณธรรม

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการคิดในแนวทาง
ของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญาต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องในขณะนั้น ๆ เป็นสำคัญ

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท หมายถึง การมองและแสดง
ความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้านมาประเมินคุณค่า

คนส่วนใหญ่โดยทั่วไปต้องอาศัยปรโตโสสะ เป็นที่ชักนำซึ่งรื่องทาง
เป็นเครื่องปลุกเร้าโยนิโสมนสิการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนได้รับการศึกษา ดังนั้นการสร้าง
ปรโตโสสะที่ค้ำจามโดยกัลยาณมิตร จึงควรได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง

วิจิตร เกศวิสิษฐ์ กล่าวถึงหลักการสอนของพุทธปรัชญาว่า แม้
จะมีการให้วิธีท่องจำ แต่ก็มีไคละเลยในการฝึกฝนความคิดในกระบวนการศึกษาตามที่
ปรากฏในระไตรปิฎกนั้น ท่านก็ได้แสดงว่าให้หาสิ่งที่ท่องไค้นมาพิจารณาอีกครั้ง
หนึ่ง และวิธีท่องจำเป็นวิธีสอนอย่างหนึ่งของพุทธปรัชญาเท่านั้น¹⁶⁶

ประสาร ทองภักดิ์ กล่าวถึงพุทธวิธีในการจัดกระบวนการเรียน
การสอนของพุทธปรัชญาการศึกษาว่ามีดังต่อไปนี้¹⁶⁷

¹⁶⁶วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท",
หน้า 189.

¹⁶⁷ประสาร ทองภักดิ์, "พุทธวิธีสอน" เอกสารประกอบการศึกษาวิชาพื้นฐาน
ทางศาสนาและจริยธรรม ภาควิชาสารพัดศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มกราคม 2529,
หน้า 2.

1. รู้จักบุคคลที่จะสอน
2. เลือกเนื้อหาและวิธีการสอนให้เหมาะกับผู้เรียน
3. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม
4. สอนจากสิ่งที่เห็นง่ายไปยังสิ่งที่เห็นได้ยาก
5. สอนจากสิ่งที่รู้ไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้
6. สอนด้วยวิธีเปรียบเทียบ
7. สอนด้วยอุปกรณ์การสอน เช่น
 - ก. ใช้เหตุการณ์ปัจจุบันหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้าเป็นอุปกรณ์
 - ข. ใช้ภาพนิมิตร์เหมือนฉายภาพยนตร์
 - ค. ใช้วิธีทดลองให้ใคร่ประสบการณ์ด้วยตนเอง
8. สอนด้วยการทำตัวอย่างให้ดู
9. สอนด้วยการพินิจวิเคราะห์

จากทรรศนะของบุคคลหลายท่านที่กล่าวถึงกระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษานั้นพอสรุปได้ว่า จะต้องเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริงแล้ว สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อตัวเองและเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมด้วย กระบวนการเรียนการสอนอาจมีได้หลาย ๆ วิธีการแล้วแต่ความเหมาะสมแต่ต้องเป็นวิธีที่ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง และต้องควบคู่ไปกับการฝึกฝนทางค่านิยมธรรมเป็นสำคัญ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษาซึ่งได้มีผู้สนใจศึกษากันไว้แล้ว มีดังนี้

งานวิจัยในประเทศไทย

ใน พ.ศ. 2524 สมพงษ์ สิงหะพล ได้วิจัยแนวคิดทางค่านิยมการศึกษาของนักศึกษาวิทยาลัยครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยใช้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาใน

ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูงปีสุดท้ายและนักศึกษาระดับปริญญาตรีปีสุดท้าย จำนวนทั้งสิ้น 619 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้วัดแนวคิด ทางด้านปรัชญาการศึกษา 5 ลักษณะ คือ ลักษณะสารัตถนิยม ลักษณะนิรันดรนิยม ลักษณะพัฒนาการนิยม ลักษณะปฏิรูปนิยม และลักษณะอัตถิภาวนิยม ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาวิทยาลัยครูในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวคิดโน้มไปทางด้านลักษณะพัฒนาการนิยม เมื่อแยกวิเคราะห์แต่ละด้านพบว่า ด้านความหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของการศึกษาและองค์ประกอบของการศึกษาโน้มไปทางด้านลักษณะพัฒนาการนิยม ส่วนกระบวนการเรียนการสอนโน้มไปทางด้านลักษณะปฏิรูปนิยม เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาทั้ง 5 ลักษณะแล้ว พบว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ¹⁶⁸

พ.ศ.2526 วชิร ตระกูลงาม ได้วิจัยแนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในเขตจังหวัดภาคกลาง โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 298 คน เป็นผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 252 คน และผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในจังหวัดอื่นในเขตภาคกลาง จำนวน 46 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อสำรวจแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอนุรักษนิยม และกลุ่มเสรีนิยม ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มประชากรมีแนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษา กลุ่มเสรีนิยม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มพบว่าผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในกรุงเทพมหานครมีแนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษา กลุ่มอนุรักษนิยมสูงกว่าผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนจังหวัดอื่นในภาคกลาง สำหรับในการบริหารโรงเรียนพบว่าผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในกรุงเทพมหานครมีแนวคิดในการบริหารโรงเรียนโน้มไปทางปรัชญาการศึกษา กลุ่มเสรีนิยมมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในจังหวัดอื่น

¹⁶⁸สมพงษ์ สิงหะพล, "แนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษาของนักศึกษาระดับวิทยาลัยครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้าทศก้อย.

ในภาคกลาง¹⁶⁹

ในปีเดียวกัน รัชนี้ ที่มเสนีย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางค่านิยมการศึกษากับบุคลิกภาพของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคใต้" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคใต้จำนวน 246 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองเพื่อใช้สำรวจแนวคิดทางค่านิยมการศึกษា 5 ลัทธิ คือ ลัทธิสารัตถนิยม ลัทธินิรันดรนิยม ลัทธิพัฒนาการนิยม ลัทธิปฏิรูปนิยม และลัทธิอัตถิภาวนิยม และแบบสำรวจบุคลิกภาพ 16 BF ของคาเทล ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มประชากรมีแนวคิดทางค่านิยมการศึกษาโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม เมื่อแยกวิเคราะห์ในแต่ละค่านิยมว่า แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาและจุดมุ่งหมายการศึกษานโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม องค์ประกอบของการศึกษานโน้มไปทางลัทธินิรันดรนิยม กระบวนการเรียนการสอนโน้มไปทางลัทธิอัตถิภาวนิยม และในค่านิยมความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางค่านิยมการศึกษากับบุคลิกภาพว่ามีความสัมพันธ์กันที่ระดับนัยสำคัญ .01¹⁷⁰

อรสา สุขเปรม ไควจัย เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางค่านิยมการศึกษากับคำรายงานพฤติกรรมการสอนของอาจารย์วิทยาลัยครู เขตกรุงเทพมหานคร" โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ อาจารย์จำนวน 308 คน และนักศึกษา จำนวน 620 คน จากวิทยาลัยครู 6 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม 2 ชุด ชุดแรกเป็นแบบสอบถามสำหรับอาจารย์ ใช้สำรวจแนวคิดทางค่านิยมการศึกษา และพฤติกรรมการสอนของอาจารย์ ชุดที่สองเป็นแบบสอบถามสำหรับนักศึกษา ใช้สำรวจ

¹⁶⁹ วัชรวิ กระจุกงาม, "แนวคิดทางค่านิยมการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในเขตจังหวัดภาคกลาง" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้าทศกัยอ.

¹⁷⁰ รัชนี้ ที่มเสนีย, "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางค่านิยมการศึกษากับบุคลิกภาพของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคใต้" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้าทศกัยอ.

พฤติกรรมการสอนของอาจารย์ตามความคิดเห็นของนักศึกษา ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์วิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มไปในทางลัทธิประสบการณ์นิยม รองลงมาคือนิรันตรนิยม บูรณนิยม อรรถิถาวนิยม และสารัตถนิยม ตามลำดับ คำานพฤติกรรมการสอนมีแนวโน้มไปในทางลัทธิประสบการณ์นิยม รองลงมาคือนิรันตรนิยม บูรณนิยม สารัตถนิยม และอรรถิถาวนิยม ตามลำดับ และแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาในลัทธิเดียวกัน¹⁷¹

ปี พ.ศ.2527 อภัสสรี ไชยคุนา ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาระหว่างอาจารย์ นักศึกษาและครูประจำการที่เข้ารับการอบรมบุคลากรทางการศึกษา" ในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากวิทยาลัยครูภาคเหนือ จำนวนทั้งสิ้น 634 คน เป็นอาจารย์ 139 คน นักศึกษา 232 คน และครู 213 คน เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจ ปรัชญาการศึกษาเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยจำแนกเป็น 5 ลัทธิ คือ ลัทธิสารัตถนิยม นิรันตรนิยม พัฒนาการนิยม ปฏิรูปนิยม และอรรถิถาวนิยม ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ นักศึกษาและครูประจำการในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือมีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม ลัทธิปฏิรูปนิยมและลัทธิอรรถิถาวนิยม ในระดับสูง อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อยมีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิปฏิรูปนิยมและอรรถิถาวนิยมสูงกว่าอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า อาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาครุศาสตร์มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมและอรรถิถาวนิยมสูงกว่าอาจารย์ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และโน้มไป

¹⁷¹อรสา สุขเปรม, "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษากับคำรายงานพฤติกรรมการสอนของอาจารย์วิทยาลัยครูเขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้าบทคัดย่อ.

ทางลัทธิสารัตถนิยมและนิรันตรนิยมต่ำกว่าอาจารย์สาขาวิทยาศาสตร์¹⁷²

ปี พ.ศ. 2528 เชาวน์ พันธุ์น้อย โค้ททำการวิจัยเรื่อง "แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์วิทยาลัยครู" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากอาจารย์วิทยาลัยครูจำนวน 512 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มี 4 ลัทธิ คือ จิตนิยม สัจนิยม ปฏิบัตินิยม และอภิปถิภาวนิยม ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์วิทยาลัยครูมีแนวคิดโน้มไปทางปฏิบัตินิยมสูงกว่าสัจนิยม อภิปถิภาวนิยม และจิตนิยม ตามลำดับ และอาจารย์ที่สอนในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีแนวคิดโน้มไปทางจิตนิยมสูงกว่าอาจารย์ที่สอนในสาขาวิทยาศาสตร์ อาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาครุศาสตร์มีแนวคิดโน้มไปทางปฏิบัตินิยมสูงกว่าอาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และสาขาวิชา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์¹⁷³

ในปีเดียวกัน จินดา ยัญทิพย์ โค้ททำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา กับแบบการเรียนของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 355 คน จาก 10 ภาควิชา 19 สาขาวิชา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม 2 ชุด คือ ชุดแรกเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตามแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา 5 ลัทธิ ส่วนชุดที่สองเป็นแบบวัดแบบการเรียนนิสิตนักศึกษาของแอนโทนี การส์ซา และ เซอร์วิล โรซแมน ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาโน้มไปทางลัทธิที่พัฒนาการนิยม เมื่อแยกวิเคราะห์แต่ละด้าน

¹⁷² อารักษ์ศรี ไชยคุณา, "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาระหว่างอาจารย์ นักศึกษาและครูประจำการที่เข้ารับการอบรมบุคลากรทางการศึกษา" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หนาบทคัดย่อ.

¹⁷³ เชาวน์ พันธุ์น้อย, "แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์วิทยาลัยครู" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หนาบทคัดย่อ.

พบว่าทั้ง 4 ด้านคือ ความมุ่งหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษาและกระบวนการเรียนการสอน ต่างก็โน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมทั้งหมด ในด้านแบบการเรียน นิสิตชอบ 3 แบบ คือ แบบร่วมมือ แบบมีส่วนร่วม และแบบอิสระ ส่วนแบบการเรียนที่นิสิตไม่ชอบมี 3 แบบ คือ แบบพึ่งพา แบบหลีกเลี่ยง และแบบแข่งขัน¹⁷⁴

ปีเดียวกัน ลดาวัลย์ ภูมิวิชชุเวช ได้ทำการวิจัยเรื่อง "แนวคิดของอาจารย์พยาบาลเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาพยาบาล" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากอาจารย์พยาบาลจำนวน 556 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพยาบาลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพยาบาลของอาจารย์พยาบาลมีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิปฏิบัตินิยม เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าอาจารย์มีแนวคิดด้านโรงเรียนโน้มไปทางลัทธิทฤษฎีนิยมและปฏิบัตินิยม ด้านกระบวนการเรียนการสอนมีแนวคิดลัทธิทฤษฎีนิยมสูงกว่าผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารการศึกษามีแนวคิดเรื่องของโรงเรียนในลัทธิอัตถิภาวนิยมสูงกว่าผู้สอน¹⁷⁵

ปี พ.ศ.2529 สุรินทร์ ภักชาติ ได้วิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษา วิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร จำนวน 370 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา โดยส่วนรวมโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบความเชื่อทาง

¹⁷⁴จินดา ยัญทิพย์, "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา กับแบบการเรียนของนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ.

¹⁷⁵ลดาวัลย์ ภูมิวิชชุเวช, "แนวคิดของอาจารย์พยาบาลเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาพยาบาล" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ.

ปรัชญาการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม พบว่ามีความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาโดย
 ส่วนรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในลัทธิสารัตถนิยม นิรันดรนิยม ปฏิรูปนิยม และ
 อรรถิภาวนิยม ผู้บริหารและอาจารย์ที่อายุ เพศและประสบการณ์การทำงานแตกต่างกันมี
 ความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ¹⁷⁶

งานวิจัยในต่างประเทศ

ทีโมที เควิก มิลเลอร์ (Timothy David Miller) ได้ทำการวิจัย
 เกี่ยวกับความเข้าใจปรัชญาการศึกษาที่วิทยาลัย เอล คามีโน มีจุดประสงค์เพื่อเปรียบเทียบ
 ปรัชญาการศึกษาของคณาธิกับอาจารย์ในคณะต่าง ๆ ของวิทยาลัยนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้
 คืออาจารย์ในคณะต่าง ๆ 304 คน และคณาธิ 9 คณะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบ
 สสำรวจปรัชญาการศึกษาของรอส (The Ross Educational Philosophical
 Inventory) ซึ่งมีลัทธิปรัชญาจิตนิยม วัตถุนิยม ปฏิบัตินิยม และอรรถิภาวนิยม โดยให้
 กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสำรวจในแนวทางที่พวกเขาคิดว่าคณาธิของพวกเขาจะตอบ คำถามที่
 ได้จากแบบสำรวจจะตรงกับปรัชญาการศึกษาของคณาธิของพวกเขาหรือไม่ ผลการวิจัยพบ
 ว่าความเข้าใจปรัชญาการศึกษาของอาจารย์มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05
 และผลการวิจัยสรุปได้ว่ากลุ่มของอาจารย์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยไม่เข้าใจปรัชญา
 การศึกษาของคณะที่สอน¹⁷⁷

¹⁷⁶ สุรินทร์ รักชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษา
 ระหว่างผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์
 ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2529), หนามทศกัณฐ์.

177

Timothy David Miller, "Perceptions of Educational
 Philosophy At El Camino College" Dissertation Abstracts internal
 45 (November 1984): I330-A.

จากวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศพบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาทั้งด้านแนวความคิด ความเชื่อและความต้องการปรัชญาการศึกษาส่วนใหญ่มีแนวโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมหรือกลุ่มเสรีนิยม ในขณะที่ปัจจุบันนี้พุทธปรัชญาการศึกษากำลังได้รับความสนใจจากนักการศึกษาในเมืองไทยมากขึ้น ประกอบกับยังไม่มีงานวิจัยทางตันปรัชญาการศึกษาที่ศึกษาถึงความต้องการให้ใช้จริงในระดับภาคตะวันตก ภาคใต้และระดับชาติที่ศึกษาในแต่ละระดับการศึกษาไว้เลย ทว่าเหตุผลดังกล่าวจึงน่าสนใจที่จะทำการวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้